

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Стрельцова О.В.

«_____» _____ 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

Тема: Міжнародно правові засади співробітництва Ради Європи і
Європейського Союзу у сфері захисту прав людини

Виконавець: Іванчишин Андрій Анатолійович

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор Нуруллаєв Ількін
Садагатович

Нормоконтролер: Головатенко Марина Юріївна

Київ, 2022

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	8
1.1. Історія створення та початок співробітництва між Європейським Союзом та Радою Європи.....	8
1.2. Значення міжнародних актів та договорів, які були прийняті ЄС та РЄ у сфері захисту прав людини	13
1.3. Взаємодія ЄСПЛ та ЄС в контексті захисту прав людини.....	17
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ РАДОЮ ЄВРОПИ ТА ЄВРОСОЮЗОМ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	23
2.1. Міжнародні правові форми співробітництва між РЄ та ЄС	23
2.2. Особливості приєднання Європейського Союзу до ЄКПЛ.....	27
2.3. Спільні програми – особлива міжнародно правова форма співробітництва між РЄ та ЄС	32
РОЗДІЛ 3. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	37
3.1. Практика ЄСПЛ як важливий інструмент захисту прав людини.....	37
3.2. Захист прав вразливих верств населення через практику ЄСПЛ	41
3.3. Роль Європейського Суду з прав людини та його значення для розвитку механізму захисту прав людини в майбутньому.....	46
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини

ЄКПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

ЄС – Європейський Союз

РЄ – Рада Європи

ОБСЄ – Організація Безпеки та Співробітництва в Європі

МО – Міжнародні організації

ЄК – Європейські Конвенції

НУО – Неурядові організації

НДО – Недержавні організації

ММО – Міжнародні міждержавні організації

ВСТУП

Актуальність теми. Співробітництво міжнародних правових організацій починає свою історію з середини 20-го століття і залишається досі актуальним. Перші десятиліття після закінчення Другої Світової війни відзначились створенням та розвитком великої кількості міжнародних міжурядових правових організацій, в яких є спільні цінності, такі як верховенство права, захист прав людини та демократія. Найбільших результатів становлення ММО прийшло на Європейський континент в межах діяльності Ради Європи, Європейського Союзу та ОБСЄ і їхнього взаємного співробітництва. В 2007 році, під час підписання Лісабонських договорів та Реморандума про взаєморозуміння між Радою Європи та Європейським Союзом співробітництва цих організацій вийшло на новий рівень, воно набрало нової сили та нових форм вираження. За цей час між РЄ та ЄС створено практично єдину систему договірної та інституційної співробітництва.

Завдяки цим організаціям та їхньому співробітництву взято курс на створення Європи без кордонів. Попри велику кількість непорозумінь та відмінностей у правовому статусі та функціонуванню, завдяки ЄС і РЄ розвиток права людини, права міжнародних організацій та міжнародного права в цілому збільшується неймовірними темпами.

Особливу увагу варто звернути на інститут захисту прав людини в таких організаціях як ЄС та РЄ, та в міжнародному праві в цілому. Захист прав людини є однією із головних цілей та завдань цих організацій, тому засади для співробітництва між цими організаціями є великі. Одне з головних питань співробітництва між цими організаціями є питання приєднання самої організації ЄС до найбільшого міжнародного-правового акту, який тлумачить захист прав людини – ЄКПЛ (та відповідно до юрисдикції ЄСПЛ). Формально всі 27 країн-членів ЄС вже ратифікували Конвенцію та є її учасниками, однак самої організації як ЄС там немає. Це означає, що дії

інститутів, органів влади та інших агентств ЄС не можуть бути оскаржені в Європейському Суді з прав людини в Страсбурзі.

Для України співробітництво між РЄ та ЄС має велике значення та інтерес. Україна вже давно визначила свій вектор розвитку саме на цьому напрямку, на напрямку європейських цінностей та стандартів а також входження до європейського правового простору. Україна послідовно дотримується цього напрямку ставши 37-м членом РЄ і активно рухається напрямком євроінтеграції, визначивши вступ в ЄС як свою стратегічну мету. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році та початок роботи у складі РЄ означає новий етап розвитку країни в цілому та її інтерес до європейських стандартів.

Відповідно, зараз особливо актуальною є проблема дослідження розвитку співробітництва міжнародних організацій у сфері захисту прав людини, таких як ЄС та РЄ та вплив цих відношень на розвиток міжнародного права в цілому.

Перелік українських та іноземних вчених, які досліджували цю тему. Міжнародно-правові засади співробітництва між РЄ та ЄС досліджували такі українські та іноземні вчені: Д. В. Аббакумова, Т. О. Анцупова, О. В. Базов, Ф. Бенуа-Ромер, П. Бірюков, М. Бонд (M. Bond), М. М. Гнатовський, Р. М. Дроздов, Л. М. Ентін, Г. Клебес, М. Колб (M. Kolb), Е. Корну (E. Cornu), О. Кресін, С. М. Кузнецова, Т. І. Левицький, Л. А. Луць, Н. Б. Мушак, І. С. Піляєв, Й. Полакевич (J. Polakiewicz), Є. В. Попко, В.О. Рябова, А. Є. Санченко, К. В. Смирнова, В. О. Туляков, Л. Г. Фалалєєва, В. Швіммер, І.В. Яковюк, Ж.-К. Юнкер (J.-C. Juncker).

Мета дослідження. Метою даної дипломної роботи є дослідження розвитку, проблематики, міжнародно-правових принципів, засад та наслідків співробітництва між Радою Європи та Європейським Союзом у сфері захисту прав людини.

У зв'язку з цим в дипломній роботі визначено наступні **завдання**:

-дослідити історію становлення та розвитку співробітництва між РЄ та ЄС;

-виділити основні міжнародно-правові принципи та завдання співробітництва між урядовими організаціями у сфері захисту прав людини;

-вияснити який вплив дало співробітництво між РЄ та ЄС на розвиток інституту захисту прав людини та міжнародного права в цілому;

-проаналізувати вплив на міжнародне право ЄКПЛ;

-дослідити історію створення та розвиток ЄСПЛ, як фундаментального засновника міжнародного права в сфері захисту прав людини;

-дослідити і визначити особливості приєднання до ЄКПЛ Європейського Союзу;

-охарактеризувати «спільні програми» між РЄ та ЄС як одного з засобів захисту прав людини;

-проаналізувати практику ЄСПЛ та її вплив на розвиток міжнародного права та механізму захисту прав людини;

Об'єктом дослідження є міжнародно правові-відносини, засади та наслідки, що виникають внаслідок співробітництва між урядовими організаціями ЄС та РЄ в сфері захисту прав людини.

Предметом дослідження є міжнародно-правові аспекти співробітництва в питанні захисту прав людини між РЄ та ЄС.

Методи дослідження. Тема дослідження, його мета та завдання, специфіка об'єкта та предмета зумовили його методологічну основу. Застосування загальнонаукового **діалектичного методу** дозволило визначити сутність основних термінів «співпраця», «партнерство», «стратегічне партнерство», «демократизація», «міжнародно-правова форма співробітництва між Радою Європи та ЄС». **Історико-правовим методом** (підрозділ 1.1,1.2,1.3) досліджується генезис та етапи розвитку співробітництва між Радою Європи та ЄС (підрозділ 1.1). використання **формального (юридичного) методу** (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.3, 2.4)

Застосування **порівняльно-правового методу** дало змогу з'ясувати специфіку кожної організації (п. 1.1, 1.3). **Метод прогнозування** допоміг охарактеризувати можливі варіанти вступу ЄС до Статуту Ради Європи. **Нормативну та емпіричну основу** дослідження становлять міжнародно-правові акти, міжнародно-правові звичаї, установчі договори РЄ та ЄС, спільні угоди, рішення ММО та ін. Особливу увагу також варто приділити **оригіналу рішень та практиці ЄСПЛ**, які допомогли визначити вплив ЄСПЛ на розвиток міжнародного права в цілому. (підрозділ 3.1, 3.2, 3.3)

Структура роботи. Дипломна робота складається із переліку умовних скорочень, вступу, 3 розділів, 9 підрозділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний розмір дипломної роботи складає 62 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

1.1. Історія виникнення та початок співробітництва між ЄС та РЄ

Після Другої світової війни у 1945 році Європа була зруйнована. Того року в Сан-Франциско було підписано Засновницьку хартію Організації Об'єднаних Націй. Багато людей повірили, що можна уявити більш об'єднану Європу, і почали працювати над першим проєвропейським рухом як новою моделлю миру в регіоні. Концепція європейської єдності була барикадою проти повернення націоналізму Другої світової війни. Ідея була нарешті реалізована, і в 1949 році Рада Європи була заснована в Лондоні 10 країнами на першій загальноєвропейській асамблеї, яка пропагує демократію та права людини.

На той час Європа сильно постраждала від холодної війни, тривалого періоду міжнародної напруженості (1945-1991) між «Західним блоком» (з керівництвом Сполучених Штатів Америки) та «Східним блоком» (очолюваний Радянський Союз). Дві наддержави мали абсолютно різні політичні та економічні підходи (капіталістична демократія проти комунізму), що розділяли Європу на дві сфери впливу. Були створені військові союзи: НАТО (Організація Північноатлантичного договору) для Заходу і Варшавський договір (Організація Варшавського договору) для Сходу.

Франція та Німеччина наполягали на створенні економічного союзу, і в 1951 році в Парижі Францією, Німеччиною, Італією, Нідерландами, Бельгією та Люксембургом було створено Європейське співтовариство вугілля та сталі. Завдяки цьому досягненню шість країн вирішили поширити економічну угоду на інші сектори економіки, і в 1957 році було підписано Римський договір, який створив Європейське економічне співтовариство (ЄЕС). Також у 1957 році Європейським співтовариством з атомної енергії було засновано Договір про Євратом. Початковою метою Договору було створення спеціалізованого ринку ядерної енергетики в Європі. Було

закладено фундамент Європи. Врешті решт, такі організації як ЄС та РЄ зрозуміли, що мають спільні цілі та завдання та активно розвивають їх разом. Аналіз установчих документів, спільних угод та інших правових актів РЄ та ЄС дав можливість відзначити, що співробітництво пройшло чотири етапи еволюції: 1) період «становлення співробітництва» (1951-1987 рр.); 2) період «розвитку співробітництва і становлення партнерства» (1988-2001 рр.); 3) період «зародження інституційного партнерства» (2002-2006 рр.); 4) період «стратегічного партнерства» (2007 р. – до тепер). ЄС та РЄ, незважаючи на різні особливості, мають спільні правові та історичні засади, а також мають спільну мету – побудувати єдиний європейський правовий простір. Співробітництво між РЄ та ЄС є важливим прикладом взаємодії між ММО з інтеграційним характером та має значний вплив на розвиток як міжнародного права в цілому, так і права співробітництва між ММО. Співробітництво між Європейським Союзом та Радою Європи здійснюється на основі того, що ці дві організації взаємодоповнюють один одного. Крім того, ці організації мають спільні цілі та завдання, а саме: верховенство права, захист прав людини та демократія. Крім того співробітництво здійснюється з певними особливостями: 1) вищий рівень партнерства зі спільною стратегією політико-правових відносин; 2) взаємовідносини, які мають спільні ціннісні та засадничі ознаки розвитку з метою формування спільного правового простору на Європейському континенті; 3) спільність членського складу (усі держави-члени ЄС є членами РЄ); 4) активне зростання співробітництва у міжнародно-правових питаннях щодо держав – членів, третіх держав та інших ММО; 5) тісна взаємодоповнюваність діяльності на Європейському континенті та поза його межами в провадженні різних політик та реалізації СП; 6) обов'язкова закріплена тривалість правовідносин на договірному та інституційному рівнях, і перспектива їх розширення; 7) обмін дипломатичними представництвами на посольському рівні та інші особливості, які виявляються у ході співробітництва між РЄ та ЄС. [8, с. 5]

Є необхідність координувати дії між Радою Європи (РЄ) і Організацією з Безпеки і Співробітництва в Європі (ОБСЄ), щоб поліпшити ефективність в досягненні загальних завдань і просувати ефективність у використанні ресурсів. Різну структуру і функції двох організацій потрібно бачити як активи в збільшенні взаємодопомоги замість перешкод для співпраці. Є значний потенціал для співробітництва з тих пір, як накази і членство РЄ і ОБСЄ частково покриваються значною мірою. Відмінності в наказах і членстві можуть інколи створювати труднощі для спільного позову. Дві організації розвинули хорошу співпрацю, зосереджуючи на чотирьох пріоритетних областях і встановлюючи спільні механізми. Таку співпрацю потрібно розвивати. Є необхідність координувати дії між Радою Європи і ОБСЄ до такої степені, що координація і співпраця збільшать ефективність в досягненні перекриванні і виконання завдань двох організацій. Але, це не означає, що всі дії двох організацій потрібно координувати. Є достатня передумов для окремих дій РЄ і ОБСЄ. Але співпраця, можливо, запобігає незгодженостям і протиріччям в запозичених стандартах, рекомендаціях і рішеннях. Це має особливу важливість відносно держави в кризі або держави, яка розвивається. До того ж, співпраця просуває ефективність у використанні ресурсів. Це особливо важливо, коли якась з держав має обмежений доступ до ресурсів. Але це, можливо, є також важливим для державних утворень сконцентрувати зусилля замість витрати ресурсів для співпраці з обома організаціями. Цілі Ради Європи і ОБСЄ не ідентичні. РЄ повинна захистити права людини, правило закону і демократії. ОБСЄ, з іншого боку, - інструмент для раннього запобігання конфлікту, кризисним управлінням і відновленням після конфлікту. Воно має справу з трьома принципами безпеки: військово-політичний; економічний і екологічний; а також людський принцип. Людський принцип частково збігається з роботою РЄ з тих пір, як це прагне гарантувати повне дотримання прав людини і фундаментальних свобод; верховення закону; просування принципів демократії, будуючи, підсилюючи і захищаючи демократичні установи; і,

також, просуваючи толерантність всюди в регіони ОБСЄ. Але при захисті прав людини, правило закону і демократії - кінці в собі для РЄ, вони є має намір запобігти конфліктам для ОБСЄ. Але в той час як захист прав людини, верховенства права та демократії є ціллю для РЄ, вони є засобом запобігання конфліктам для ОБСЄ. Це зазвичай нічого не означає на практиці, але може означати дещо різну спрямованість двох організацій. Членський склад цих двох організацій також різниться. Рада Європи налічує 47 держав-членів, на той час як ОБСЄ налічує 56 держав-учасниць, включаючи США і Канаду, а також держави Центральної Азії. Різний членський склад означає, що ОБСЄ має більш широке географічне охоплення. У Раді Європи також є Демократія через закон (Венеціанська комісія). Членський склад цих двох організацій значно більше перетинається, оскільки всі члени Ради Європи також беруть участь в ОБСЄ. Але різниця може іноді призводити до різних принципів (наприклад, до смертної кари), а також до різних пріоритетів Ради Європи та ОБСЄ. Структура і функції Ради Європи та ОБСЄ різні. У той час як Рада Європи характеризується своїми правовими стандартами, наглядовими органами та Європейським Судом з прав людини, ОБСЄ характеризується своїми політичними стандартами, оперативними інститутами та присутністю на місцях. Політичні стандарти ОБСЄ можуть бути легше прийняті, оскільки вони не вимагають подальшої ратифікації державами-учасниками і можуть бути більш амбітними, ніж присутність на місцях, що важливо для нарощування національного потенціалу щодо впровадження стандартів. З іншого боку, юридичні стандарти РЄ мають переваги в тому, що вони підлягають офіційному моніторингу та вирішенню спорів через рішення Суду. Венеціанська комісія надає експертні поради, якими можуть скористатися обидві організації. [16, с. 101] Ці відмінності повинні являти собою потенціал для додаткових функцій, а не проблеми для співпраці. Співпадіння цілей та членів, а також їхня взаємодоповнювальна структура дають широкі можливості для співпраці. Однак таке

співробітництво має враховувати, що різні цілі та члени можуть призвести до різної спрямованості та пріоритетів двох організацій.

Вперше декларативні наміри щодо об'єднання організацій було проголошено на спільному саміті ЄС і США у Вашингтоні 1995 року. У Декларації, ухваленій на саміті, йшлося про «взаємне доповнення та спільне посилення» різних міжнародних організацій. Те саме формулювання застосовувалось і на Лісабонському саміті ОБСЄ 1998 року. З огляду на це, стає зрозумілим, що міжнародні організації мають не лише утриматися від конкуренції та змагальності між собою, а й, навпаки, координувати свою діяльність для посилення її ефективності та уникнення дублювання. Тобто, їх метою має стати взаємне доповнення, що є ключем для посилення їх впливу. Утім, незважаючи на задекларовані принципи, на практиці відбувається по-іншому. Насправді кожна міжнародна організація має тенденцію до розвитку власної динаміки, щодо якої елементи конкуренції ніколи не будуть повністю відсутніми². Раду Європи досить часто порівнюють з Організацією з безпеки і співробітництва у Європі. З одного боку, обом організаціям притаманні такі спільні риси, як повага до демократії, прав людини та верховенства права, тобто цілі, на яких ґрунтується діяльність кожної з них, а з іншого – ці організації відрізняються одна від одної як методами роботи, так і організаційною структурою та членським складом. До того ж, фундаментальна різниця між згаданими організаціями, на думку Генерального директора з питань політичної діяльності Ради Європи Жан-Луї Лорана, полягає у правових та політичних зобов'язаннях³. Держави-члени перебувають в ОБСЄ для захисту національних інтересів, тоді як держави – учасниці РЄ об'єднує насамперед захист цінностей та норм. Цієї самої позиції дотримуються й українські фахівці в галузі прав людини, які наголошують, що саме в рамках Ради Європи, а не ОБСЄ, держави визнають, що існують понаднорми, наприклад – права людини, які стоять вище за національний рівень. [17, с.174]

Отже, якщо підсумовувати, засади для співробітництва та спільним виконанням цілей між Радою Європи (РЄ) та Організацією Безпеки та Співробітництва в Європі (ОБСЄ) безумовно є, в цих двох організаціях в основному співпадають цілі, принципи та функції, але відрізняються засоби та способи їх досягнення, крім того склад організацій сильно відрізняється. При організації майбутнього співробітництва на це слід звернути особливу увагу, так як це може спричинити різні спрямованості та пріоритети організацій. Отже, виникнення таких міжнародних міжурядових організацій як ЄС, ОБСЄ та РЄ тягнеться ще з часів закінчення Другої Світової війни. Саме в цей етап були створені основні інститути, які зараз лежать в основі міжнародного права, в тому числі в механізмі захисту прав людини.

1.2. Значення міжнародних актів та договорів, які були прийняті ЄС та РЄ у сфері захисту прав людини

Більш як за півстоліття розвитку спільних взаємин між РЄ та ЄС у процесі застосування ними складного масиву правових засобів і прийомів на різних рівнях, склався відповідний інституційний та договірний механізм співробітництва зі своїми особливостями. [20, с.357] На сучасному етапі співробітництво між РЄ та ЄС здійснюється у різних напрямках у таких основних міжнародно-правових формах: 1) обмін листами; 2) укладання угод про співробітництво між організаціями в цілому; 3) укладання угод між відповідними органами та допоміжними інституціями; 4) участь ЄС у конвенційному *acquis* РЄ; 5) зустрічі на найвищому рівні («чотиристоронні зустрічі»); 6) створення спільних органів (Контактна група в рамках Конгресу місцевих і регіональних органів влади Європи та Комітету Регіонів та спільний комітет Парламентської Асамблеї Ради Європи та Європейського Парламенту); 7) співробітництво між відповідними органами РЄ та ЄС (Парламентською Асамблеєю Ради Європи та Європейським Парламентом, Конгресом місцевих і регіональних органів влади Європи та Комітетом

Регіонів; Судом Європейського Союзу та Європейським судом з прав людини та ін.; 8) участь Європейської Комісії у роботі у Комітеті Міністрів Ради Європи та його комітетів без права голосу; 9) участь ЄС у роботі допоміжних органів РЄ (розширених, часткових угодах, комітетах та інших установах); 10) реалізація спільних програм і проектів; 11) обмін представництвами на посольському рівні; 12) спільного використання європейського гербу і його елементів; 13) участь РЄ у політиці розширення ЄС (політика сусідства, Східного партнерства, південного партнерства, та інших інструментах); 14) співробітництво у пріоритетних сферах (захист прав людини, освіта, культура та ін.). Цей перелік не є повним, в процесі співробітництва встановлюються й інші особливі відносини у різних форматах, зокрема неформальне співробітництво, що своєю чергою, свідчить про еволюцію механізму співпраці на різних рівнях, у різних сферах та у різних географічних напрямках. [9, с. 64]

Основним документом по захисту прав людини прийнятим у ЄС вважають Хартію основних прав Європейського Союзу. Це документ, який закріплює головні політичні, соціальні та економічні права громадян Європейського Союзу. [18, с.74] Вперше документ був опублікований в Німці 2000 року, головну юридичну силу набрав після ратифікації Лісабонського договору 1 грудня 2009 року. Хартію іноді плутають з Європейською конвенцією з прав людини. Незважаючи на те, що вони містять збігаються положення про права людини, вони діють в окремих правових рамках:

- Хартія основоположних прав Європейського Союзу була розроблена ЄС і тлумачиться Судом Європейського Союзу (СЈЕU).
- З іншого боку, Європейська конвенція з прав людини була розроблена Радою Європи в Страсбурзі і тлумачиться Європейським судом з прав людини.

Хартію можна розглядати як загальну основу прав людини в ЄС, з якого Європейська конвенція з прав людини становить лише одну, хоча й важливу частину. На відміну від Європейської конвенції, Хартія

основоположних прав застосовується лише до питань, що стосуються законодавства ЄС.

Європейська Конвенція з прав людини (ЄКПЛ) в свою чергу є основним документом з захисту прав людини, який ратифікувала Рада Європи. Конвенція підписана та ратифікована усіма країнами-членами Ради Європи. Ціль Конвенції – додержання на своїй території основних прав та свобод людини. Була відкрита до підписання в 1950 році, основну силу набрала в 1953 році. Завдяки ЄКПЛ в країнах-членах РЄ було створено єдиний та незалежний судовий орган, який тлумачить Конвенцію – Європейський Суд з прав людини (ЄСПЛ). [7, с. 37]

За півстоліття розвитку спільних відносин між Радою Європи та Європейським Союзом їхня практична співпраця визначила основні напрями співпраці між компетентними органами та конкретні відносини у пріоритеті області. На мою думку, доцільно назвати основні форми співпраці. На поточному етапі співпраці між двома організаціями визначено основні напрямки, які мають такі форми: обмін листами, саміти, співпраця між відповідними органами організацій, спільні програми тощо. Цей перелік не є вичерпним, і під час взаємодії виникають інші особливі відносини та неформальне співробітництво. Співробітництво на сучасному етапі відносин між міжнародними організаціями (МО) є дуже різноманітним і охоплює більшість сфер компетенції Ради Європи. Співпраця Ради Європи з Європейським Союзом у сфері прав людини є ключовим елементом загальної співпраці. Наразі співробітництво між двома організаціями включає: захист національних меншин, боротьбу з дискримінацією, ксенофобією, тортурами, торгівлею людьми, тероризмом, торгівлею наркотиками, гендерною рівноправністю, захистом прав жінок і дітей, правом на освіту, та свобода вираження поглядів тощо. ЄС та світове співтовариство бачать Раду Європи як головний правозахисний орган у всій Європі. Наприклад, майже всі установчі документи ЄС посилаються на основний інструмент співпраці з прав людини – Європейську конвенцію про захист прав людини і

основоположних свобод 1950 р. Єдиний європейський акт 1987 р. містив посилання на Європейську конвенцію з прав людини у своєму преамбула.. Тож ст. 6, частина 2 Маастрихтського договору говорить: «Союз поважає права і свободи людини, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, підписаною в Римі 4 листопада 1950 року». У преамбулі Хартії основоположних прав Європейського Союзу від 12 грудня 2007 року також йдеться про Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. [14, с.15]

Важливим також залишається питання ефективного розподілу компетенції та взаємодоповнюваності в роботі Ради Європи та ОБСЄ. Повноваження ОБСЄ у питаннях запобігання, дипломатії, раннього попередження, безпеки, врегулювання криз та постконфліктної реконструкції частково відповідають сферам діяльності Ради Європи. Певною мірою це відповідає діяльності Ради Європи щодо спостереження за виборами, захисту прав людини та зміцнення демократичних інститутів.

Органи ОБСЄ: Бюро з демократичних інститутів та прав людини; інститути Верховного представника у справах національних меншин; Представник з питань свободи ЗМІ. Водночас певний паралелізм у діяльності Ради Європи та ОБСЄ, якщо перекриття функцій чітко скоординовано, а діяльність обох інституцій має характер взаємної підтримки, не можна вважати суто негативним явищем. В останні роки між Радою Європи та ОБСЄ відбувся значний розподіл повноважень. Юридичними підставами для співробітництва між РЄ та ЄС є універсальні норми договірних та звичаєвого характеру, двосторонні міжнародні договори, зокрема Меморандум про взаєморозуміння 2007 р. та низка інших міжнародно-правових актів, а саме Статут РЄ, статутні резолюції РЄ, установчі договори ЄС, спільні угоди, а також декларації, резолюції, рекомендації та інші документи цих організацій. Угоди, які укладаються між РЄ та ЄС, мають свої особливості, зокрема: 1) незалежно від назви згідно з Віденською конвенцією 1986 р. іменуються міжнародними; 2) не мають класичної структури

договору; 3) мають здебільшого політико-правовий характер; 4) не потребують ратифікації державами – членами; 5) обов'язкові тільки для сторін, які їх уклали; 6) не підлягають обов'язковій реєстрації; 7) не передбачають відповідальності за невиконання; 8) не містять терміну дії; 9) укладені відповідно до міжнародного права і на основі принципу *pacta sunt servanda*; 10) термін «договір» не вживається для позначення назви угод між РЄ та ЄС. Особливе місце в процесах правового регулювання відносин між РЄ та ЄС посідають норми «м'якого права» (анг. «soft law»), які містяться також у спільних документах недоговірного характеру та закладають основи можливого визнання їх обов'язковими в майбутньому. Форма співробітництва між РЄ та ЄС, що закріплена в договорі, акумулює комбінацію форм співпраці – договірну і інституційну, умовно можемо назвати комбінованою. На підставі проведеного дослідження констатуємо, що співробітництво між РЄ та ЄС прогресує, а стратегічне партнерство в даний час здійснюється у договірних, інституційних та комбінованих міжнародно-правових формах співробітництва. В рамках цих форм виділяються і особливі та «інноваційні», притаманні тільки цим європейським об'єднанням, що своєю чергою впливає на еволюцію міжнародно-правового співробітництва інтеграційних утворень з іншими ММО у розвитку нових міжнародно-правових форм співробітництва. Під «міжнародно-правовою формою співробітництва між РЄ та ЄС» слід розуміти зовнішній прояв взаємодії між ММО за допомогою сукупності правових засобів, процедур і прийомів, обумовлений метою та способами її реалізації. [21, с.204]

1.3. Взаємодія ЄСПЛ та ЄС в контексті захисту прав людини

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), який має місцезнаходження в Страсбурзі, Франція, контролює дотримання державами-учасницями європейських договорів з прав людини та додаткових протоколів до них.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка набула чинності в 1950 році, є основним договором, який контролюється Судом. Це визначає громадянські та політичні права та свободи, які європейські держави погоджуються забезпечити людям, які живуть під їхньою юрисдикцією. Вона доповнює Європейську соціальну хартію, яка гарантує громадянські та політичні права та контролюється Європейським комітетом із соціальних прав.

Листом від 31 жовтня 2019 року, спільно підписаним Президентом та Першим віце-президентом Європейської комісії, Генеральному секретарю Ради Європи було повідомлено, що Європейський Союз готовий відновити переговори щодо свого приєднання до Європейської конвенції з прав людини. 13 листопада 2019 року Генеральний секретар поінформувала заступників міністрів про це повідомлення та вказала, що внесе пропозиції щодо формату, в якому можна було б провести ці переговори, а також щодо фінансових наслідків цієї роботи. На своєму 92-му засіданні (26-29 листопада 2019 року) Керівний комітет з прав людини (CDDH) запропонував низку заходів для продовження переговорів у рамках спеціальної групи, що складається з представників 47 держав-членів Ради Європи та представник Європейського Союзу («47+1»). Пані Тоньє Майніч (Норвегія) була обрана головою спеціальної групи.

15 січня 2020 року заступники міністрів затвердили продовження спеціального технічного завдання Керівного комітету з прав людини (CDDH) для завершення у першочерговому порядку у співпраці з представниками Європейського Союзу в спеціальна група 47+1 і на основі вже проведеної роботи юридичні документи, що визначають умови приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції з прав людини (ETS № 5), включаючи його участь у Конвенції системи і в цьому контексті розглянути будь-яке пов'язане питання.

Європейський суд є частиною Ради Європи (РЄ). Невиконання державами рішень може призвести до виключення з Ради Європи, а рішення

Суду є обов'язковими для всіх членів Ради Європи. У теперішньому стані законодавства ЄС Союз та його інституції не пов'язані безпосередньо ЄКПЛ як такою, а тим більше прецедентним правом Європейського суду з прав людини. Проте, пункт 3 статті 6 Договору про Європейський Союз посилається на ЄКПЛ як частину загальних принципів права Співтовариства. Це відображено в прецедентному праві Судів Співтовариства, Європейського Суду (ECJ) та Суду першої інстанції (CFI). Вони регулярно посилаються на ЄСПЛ і прецедентну практику Страсбурга у своїх рішеннях, але застосовують їх опосередковано, як частину загальних принципів права Союзу. Нинішня ситуація полягає в тому, що права, закріплені в ЄКПЛ, не є юридично обов'язковими для ЄС та його інституцій (Комісії, Ради, Європейського парламенту, Суду тощо). Однак ці права поширюються на країни-члени ЄС, навіть якщо останні застосовують або імплементують законодавство ЄС. Це створює дисбаланс, який може призвести до невизначеності та плутанини щодо того, хто, зрештою, несе відповідальність за будь-які порушення прав ЄСПЛ. Донедавна Європейський Союз не мав необхідної компетенції, щоб стати Стороною (приєднатися) до ЄКПЛ. Тепер це змінилося з набуттям чинності Лісабонського договору 1 грудня 2009 року. Лісабонський договір надає таку компетенцію, а також зобов'язує Союз приєднатися до ЄКПЛ. Приєднання ще більше посилить захист прав людини шляхом підпорядкування правової системи Союзу незалежному зовнішньому контролю. Будь-яка особа зможе подати скаргу про порушення ЄСПЛ прав до Європейського суду з прав людини. Таким чином, ЄС опинився б у тій же ситуації, що й країни-члени. Приєднання є найкращим засобом досягнення цілісної системи захисту основних прав у Європі. Оскільки Союз підтверджує власні цінності через свою Хартію основних прав, його приєднання до ЄКПЛ дасть сильний політичний сигнал узгодженості між ЄС та «ширшим взаєморозумінням». Приєднання ліквідує прогалини в правовому захисті, надавши європейським громадянам такий самий захист

щодо актів Союзу, яким вони зараз користуються по відношенню до всіх держав-членів Союзу.

Приєднання призведе до того, що всі європейські правові системи підлягатимуть однаковому нагляду щодо захисту прав людини. Враховуючи дедалі ширшу компетенцію ЄС, стає все важче погодитися з тим, що це має бути єдиний «правовий простір», який залишився в Європі, який не підлягає зовнішньому контролю Європейського суду, як держави-учасниці Конвенції прав людини. [11, с.481]

Приєднання запевнить громадян у тому, що ЄС, як і його держави-члени, не стоїть «понад законом», що стосується прав людини. Це питання довіри, враховуючи, що держави-члени ЄС передали Союзу важливі повноваження і що ратифікація ЄКПЛ є умовою для членства в ЄС.

Приєднання ЄС до ЄКПЛ є найкращим засобом забезпечення гармонійного розвитку практики Європейського суду та Європейського суду з прав людини з питань прав людини. ЄСПЛ застосовуватиме Хартію ЄС про основоположні права, багато положень якої базуються на, але не ідентичні, до ЄКПЛ. У поєднанні з розширенням повноважень ЄС існування Хартії неминуче означатиме, що Європейському суду доведеться розглядати більше справ, що стосуються основних прав, ніж у минулому. Без приєднання це збільшило б ризик суперечностей у прецедентній практиці між двома судами, незважаючи на всі зусилля, спрямовані на протилежне. [10, с.21]

Приєднання дозволить вирішити проблеми, пов'язані з тим, що наразі ЄС не може бути стороною у справі в Європейському суді з прав людини. Коли Суд ухвалює рішення про ймовірні порушення прав людини в результаті застосування або імплементації законодавства ЄС державами-членами, ЄС не може належним чином захистити себе перед Судом. ЄС не пов'язаний рішенням Страсбурга, навіть якщо виконання рішення може вимагати внеску ЄС. Надання статусу первинного права Хартії основних прав ЄС, як це зробив Лісабонський договір, і приєднання є додатковими кроками, що забезпечують повну дотримання основних прав у правовому

порядку ЄС. У цьому відношенні ЄС просто дотримується тієї ж логіки, що й держави-члени, більшість з яких мають власний письмовий каталог основних прав і також є Сторонами ЄКПЛ. Відносини між Хартією та ЄКПЛ будуть подібними до відносин між ЄКПЛ та національним конституційним біллем про права держави-учасниці ЄКПЛ.

Хартія «підтверджує права, оскільки вони впливають, зокрема, з Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, соціальних хартій, прийнятих Співтовариством і Радою Європи, і прецедентної практики Європейського суду прав людини».

Формулювання багатьох прав Хартії базується на формулюванні відповідних прав, що містяться в ЄКПЛ та Протоколах до неї. Значення та обсяг таких прав буде визначатися з посиланням на текст ЄКПЛ та прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

Суд виносить рішення проти держав-членів Ради Європи щодо ймовірних порушень європейських договорів з прав людини. Скарги можуть подаватися окремими особами або іншими державами-членами. Європейський суд розглядає справи, в яких особа не отримала належного відшкодування за порушення в судах своєї країни або не змогла отримати доступ до національної системи правосуддя. Комітет міністрів, який є органом, що приймає рішення, Ради Європи і складається з міністрів закордонних справ держав-членів, відповідає за нагляд за виконанням рішень судів. Суд також має дорадчу функцію, що дозволяє йому видавати «консультативні висновки». Консультативні висновки, які може бути запитаний Комітетом міністрів Ради Європи, містять більш детальну інформацію про конкретну статтю або аспект Конвенції, щоб допомогти тлумачити її значення. З боку Ради Європи набуття чинності Протоколом № 14 до ЄСПЛ вже створило правову основу для вступу до ЄС. Це положення само по собі недостатньо для того, щоб дозволити приєднання, оскільки його умови ще мають бути обговорені ЄС та всіма державами-членами Ради Європи.

Деякі способи приєднання вимагатимуть подальших технічних поправок до ЄКПЛ та додаткових протоколів до неї. Інші можуть бути врегульовані в додаткових угодах між Радою Європи та ЄС, Регламентом Суду або, можливо, в резолюціях Комітету міністрів. CDDH в принципі визнала, що зміни до ЄКПЛ можуть бути внесені або за допомогою протоколу про внесення змін, або за допомогою договору про приєднання, який має бути укладений між ЄС та всіма державами-учасницями Конвенції.

Приєднання стане юридично можливим лише тоді, коли набудуть чинності подальші зміни до ЄКПЛ щодо способів приєднання.

Лісабонський договір вимагає, щоб приєднання було погоджено Радою ЄС і Європейським парламентом і було ратифіковано всіма державами-членами ЄС. Крім того, усі держави-учасниці ЄКПЛ повинні будуть висловити свою згоду на обов'язковість для них ключових умов приєднання, які потребують офіційної згоди їхніх національних парламентів.

З політичної точки зору, зв'язок між приєднанням та інкорпорацією Хартії ЄС, яка була так доцільно встановлена Лаекенською декларацією та наступною Конвенцією ЄС та Міжурядовою конференцією, має підтримуватися, щоб забезпечити послідовне застосування прав людини. закон по всій Європі. Тому період між набуттям чинності Лісабонського договору 1 грудня 2009 року та фактичним приєднанням має бути якомога коротшим. Законодавчі тексти, що визначають умови вступу до ЄС, мають бути завершені не пізніше 30 червня 2011 року.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ РАДОЮ ЄВРОПИ ТА ЄВРОСОЮЗОМ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

2.1. Міжнародні правові форми співробітництва між РЄ та ЄС

Відображаючи розвиток відносин між двома організаціями, правова база цих відносин також зазнала суттєвих змін. Спочатку, незважаючи на положення статті 230 Договору про Європейське економічне співтовариство 1957 року, процес оформлення правовідносин був повільним і обмеженим. У 1959 році між ЄЕС та Радою Європи шляхом обміну листами між двома організаціями була підписана «тимчасова угода», і характер цих відносин був підтверджений наступними угодами, оформленими тим же методом. Після падіння Берлінської стіни в 1989 році і в результаті зростаючого збігу сфер діяльності РЄ та ЄС відносини між ними були переведені на більш офіційну основу. Довідображають їх спільну діяльність, і після схвалення Хартії основоположних прав Європейського Союзу в Ніщі в 2000 р. обидві організації затвердили «Спільну декларацію про співробітництво та партнерство між Радою Європи та Європейським Союзом» (3 квітня 2001 р.). Ця декларація є більш детальною, ніж попередні угоди, і стосується нових сфер співпраці, таких як соціальна згуртованість, дослідження, освіта та культура. Поворотним моментом у формалізації відносин між ЄС та РЄ став «Звіт Юнкера», представлений главам держав і главам урядів країн-членів Ради Європи в 2006. Частково відображаючи пропозиції у цьому звіті, наступного року було узгоджено загальний текст, який продовжує регулювати відносини ЄС-РЄ. Це Меморандум про взаєморозуміння між Радою Європи та Європейського Союзу⁷, і є значним прогресом щодо попередніх документів. Хоча Меморандум не має статусу повноцінного договору, він являє собою більший рівень зобов'язань з боку Європейського Союзу, оскільки його підписують обидва представники Ради та Комісії. Хоча лінії співпраці, які він встановлює, дуже загальні і він не пропонує більш детальну інформацію, він представляє очевидний прогрес у визначенні

відносин між ЄС та РЄ. Він встановлює ряд тематичних пріоритетів щодо цілей співпраці, водночас включає низку механізмів і зв'язків для інституційних відносин між організаціями, а також заявляє про намір обох уникнути дублювання та надмірності в їхній роботі. [15, с. 216]

Важливо, що в ньому зазначається, що «Європейський Союз розглядає Раду Європи як загальноєвропейське довідкове джерело з прав людини» та згадує два ключових аспекти майбутньої співпраці. Це, на з одного боку, бажаність якнайшвидшого приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; і, з іншого боку, положення про те, що «конкретне співробітництво між Радою Європи та Агентством (Європейським агентством з основних прав) буде предметом двосторонньої угоди про співпрацю між Радою Європа та Співтовариством». [22, с.143] Цей останній мандат був виражений в Угоді між Європейським Співтовариством та Радою Європи про співпрацю між Агентством Європейського Союзу з основних прав та Рада Європи, підписана 18 червня 2008 року. [2, с.158] Ця угода містить низку більш детальних положень щодо співробітництва між Агентством та РЄ, які вказують на загальну орієнтацію відносин між ЄС та РЄ, описану в Меморандумі попереднього року. Так, в угоді встановлено, що діяльність Агентства зосереджена на захисті основних прав, «у тому числі прав і свобод, гарантованих Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року», а також згадується досвід та спеціалізація РЄ у цій сфері, а також роль Уповноваженого з прав людини. І, відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння та інших документів, що стосуються співпраці між двома організаціями, він наполягає на необхідності уникати дублювання та забезпечувати взаємодоповнюваність. З цією метою він встановлює загальні рамки співпраці та перелічує ряд механізми інституційних відносин між Агентством та РЄ. Подібне значення має конкретне положення про те, що «співпраця між Агентством та Радою Європи може бути надалі сприяти за

допомогою грантів, які Агентство надає Раді Європи» (стаття 15). Не менш важливим є бажання зробити Угоду постійною з умовою її застосування оцінюватися не пізніше 2013 року, хоча на цю дату це вважалося непотрібним. [13, с.38]

Як зазначалося, всі ці документи мають принципово загальний і програмний характер.

Проте, враховуючи результати Оцінки відносин між ЄС та РЄ у 2012 р., було складено базовий документ щодо конкретної теми співробітництва між ЄС та РЄ за межами ЄС – Заява про наміри щодо Співробітництва між Радою Європи та Європейською комісією в регіоні розширення ЄС та Східному партнерстві та країнах Південного Середземномор'я (Регіон сусідства ЄС) від 1 квітня 2014 р.¹⁰, у якому наголошувалося, що «трикутник» із «встановлення стандартів, моніторингу та співпраці», підкреслюючи переваги та переваги співпраці між ЄС та РЄ. Заява про наміри, спираючись на минулий досвід, також підкреслила необхідність створення більш передбачуваної та конкретної рамки для співпраці з РЄ у сферах спільного інтересу. Найновішими документами такого типу були різні випуски «Пріоритетів ЄС щодо співробітництва з Радою Європи», останнім часом на період 2020–2022 років. Останнє важливе, оскільки воно визначає цілі, які мають переслідувати обидві організації, з більш широким охопленням, ніж у попередніх документах, і з явним посиленням на «План дій Європейського Союзу з прав людини та демократії на 2020–2024 роки». Важливо пам'ятати, що, хоча вони мають різний ступінь точності, практично всі ці документи (за винятком Декларації про наміри) в основному містять загальні вказівки, які мають бути доповнені додатковими угодами, що стосуються як конкретних дій, так і відносин між ЄС та різні агенції РЄ, як щодо виконання конкретних дій, так і щодо цілей, яких вони покликані досягти, в рамках узгоджених пріоритетів. Як буде видно, саме в цьому контексті є широкі можливості розвивати відносини між ЄС та РЄ. [39, с. 57]

Нещодавно в Повідомленні Європейської Комісії, яке включає Доповідь про верховенство права 2020 року та Резолюцію Європейського Парламенту про створення Механізму ЄС щодо демократії, верховенство права та основні права наголосили на співпраці між ЄС та РЄ в контексті Союзу та держав-членів, а також на створенні механізму захисту верховенства права перед обличчям нових загроз і викликів всередині Союзу. Обидва документи (разом з багатьма іншими, виданими ЄС) підкреслюють зростаючу важливість співпраці для захисту цінностей, які поділяють дві організації в країнах-членах ЄС, і підкреслюють необхідність співпраці шляхом встановлення стандартів прав людини і верховенства права, а також моніторингу, зокрема щодо гарантування незалежності судів, боротьби з корупцією, плюралізму в ЗМІ та конституційні стримувань і противаг. У цій сфері обидва документи підкреслюють важливість співпраці між агенціями ЄС та РЄ, такими як Венеціанська комісія або Група держав проти корупції (GRECO). Ці документи спираються на попередню практику, оскільки під час розвитку відносин між ЄС та РЄ співпраця часто здійснювалась не лише в країнах, що не входять до ЄС, але й усередині самого ЄС із втручанням обох згаданих вище агенцій та інших органів РЄ. Як обговорюється нижче, це включає роботу Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) та впровадження програм спільних заходів, таких як ті, що організовані Європейською програмою освіти з прав людини для юристів (HELP). [19, с. 19] Поряд із співробітництвом РЄ з Європейським Союзом для просування та захисту демократії, прав людини та верховенства права в контексті ЄС, його діяльність у країнах, що не входять до ЄС, також має велике значення. Як зазначається у Повідомленні Європейської комісії про верховенство права 2020 року, «верховенство права також є важливим питанням для ЄС за його межами». А у своєму документі, що визначає пріоритети на 2020 рік, Рада ЄС підкреслює важливість співпраці між ЄС та РЄ (зокрема з Венеціанською комісією) у сприянні розвитку демократії в Латинській Америці та Північній Африці. Співпраця між ЄС та РЄ

відбувається за межами ЄС, і з такого досвіду та результатів застосовуваної методології можна витягти важливі уроки.

Співробітництво між ЄС та РЄ відіграло ключову роль у процесі розширення Союзу в Центральній та Східній Європі, при цьому Венеціанська комісія відігравала провідну роль. Наразі співпраця відбувається в ряді географічних арен. У Європі існує Горизонтальний фонд Європейського Союзу/Ради Європи для Західних Балкан і Туреччини (Горизонтальний механізм II) 2019–2022, до якого входять Албанія, Боснія і Герцеговина, Косово, Чорногорія, Північна Македонія, Сербія та Туреччина, а також як Партнерство для належного управління, до якого входять Вірменія, Азербайджан, Молдова, Грузія, Білорусь та Україна (2015–2020). Нарешті, за межами Європи співробітництво ЄС та Ради Європи здійснюється через програми Півдня (2012–2020), які включають Марокко, Туніс, Йорданію, Єгипет, Алжир, Ліван, Мавританію та Палестину. До цього можна додати серію спільних програм у Центральній Азії: у листопаді 2019 року була започаткована спільна програма ЄС-РЄ з розвитку верховенства права в Центральній Азії.

2.2. Особливості приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950р

У наш час цілком неможливо адекватно зрозуміти матеріальний обсяг захисту основних прав у конкретній національній правовій системі, не помістивши її в контекст міжнародних судів, яким доручено захист цих прав. Це явище не є винятковим для Європи: Міжамериканський суд з прав людини насправді є класичним прикладом, який дозволяє адекватно зрозуміти інтенсивну взаємодію, яка існує у сфері прав людини між національними юрисдикціями та міжнародними судами, які мають юрисдикцію в цій сфері. [3, с.66]

У будь-якому випадку, що стосується Європи, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) без жодних сумнівів став тим, що цілком можна було б визначити як міжнародний суд конституційного характеру; як спеціалізований міжнародний суд регіонального характеру, який шляхом зовнішнього судового розгляду питань прав людини встановлює правила для інших національних судів (чи то конституційних, так і звичайних) з юрисдикцією у цій місцевості (оскарження на конституційних підставах або звичайної юрисдикції). Проте водночас європейський континент пережив цікаве явище правової конвергенції прав людини в іншому міжнародному процесі, який, в принципі, не має компетенції в цій сфері. Таким чином, разом із процесом самої Ради Європи – на основі співпраці, що розпочалася з Лондонського статуту 1949 року та прикладом якої є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (ЄКПЛ), відбувся паралельний процес побудови Європейського Союзу (ЄС) на основі моделі інтеграції. [23, 1] Проте, хоча в принципі законодавство ЄС взагалі не стосується прав людини, оскільки держави-члени значно збільшили ступінь юрисдикції, яку вони надавали Союзу через послідовні реформи установчих договорів (Єдиний європейський акт, Маастрихт, Амстердам, Ніцца). тощо) ставало все більш очевидним, що їм було б важко прийняти наслідки (як юридичні, так і політичні) належності до наднаціональної організації з таким ступенем юрисдикції у питаннях, пов'язаних з традиційною концепцією суверенітету, без належного захисту фундаментального права. [12, с.151]

Починаючи із загальних питань, характерних для будь-якого міжнародного договору такого характеру, перше, що слід розглянути, — це предметний обсяг. Фактично, на момент набуття чинності Лісабонського договору науковці обговорювали, чи приєднається Союз лише до ЄКПЛ чи до ЄКПЛ та її протоколів (повністю чи частково). У зв'язку з цим, на основі поправок, внесених вищезгаданим Протоколом 14 до статті 59 ЄКПЛ, проект угоди передбачав приєднання ЄС до Конвенції, Додаткового протоколу та Протоколу 6; стосовно решти Протоколів можливість ЄС робити це в

майбутньому була прямо включена (стаття 1 проекту угоди, майбутня стаття 59(2) ЄКПЛ). Крім того, статус, який ЄС матиме в ЄКПЛ, як Висока Договірна Сторона, яка не є державою, повністю регулюється в Проекті Угоди про приєднання, так що, незважаючи на те, що значна частина положень також буде включена у тексті ЄКПЛ майбутня Угода збереже своє особливе значення як така в системі Конвенції. Тим не менш, до ЄКПЛ було внесено суттєві поправки, однією з яких є включення до статті 59 положення щодо тлумачення виразів, значення яких досі не оскаржувалося, таких як «держава», «висока договірна сторона», 'національне право', 'країна', 'адміністрація держави' тощо. Однак відтепер ці терміни мають вважатися такими, що відносяться до ЄС, незважаючи на те, що він є міжнародною організацією, а не державним утворенням. Крім того, до ЄС ставляться так само, як і держави. До нього застосовуються ті самі правила щодо застережень, заяв та скасування. Відповідно, після приєднання до ЄКПЛ ЄС може також сформулювати застереження, які він вважає доречними до існуючих або майбутніх протоколів. Інше питання, що, логічно, угода про приєднання сама по собі не допускає будь-яких застережень, як для ЄС, так і для держав, які є сторонами Конвенції (стаття 12 проекту угоди). Нарешті, щодо процесу, необхідного для досягнення остаточного набуття чинності, шлях, безсумнівно, буде довгим. Як ми і очікували, Угода набуде чинності, коли всі Високі Договірні Сторони ЄКПЛ та Європейського Союзу дадуть свою згоду (стаття 10 Проекту Угоди), і, як легко уявити, це займе деякий час. . Однак з цього моменту всі держави, які приєднуються до Ради Європи та приєднуються до ЄКПЛ, будуть пов'язані як Конвенцією, так і, відповідно до статті 59.2 b) ЄКПЛ, також цією Угодою про приєднання.

Звіт, який підготував Європейський парламент щодо доступу ЄС до ЄКПЛ (Звіт Яурегі), дуже чітко визначив інституційні питання, які мають регулювати майбутню Угоду про приєднання. У цьому звіті стверджується, що ЄС повинен мати три основні права. По-перше, «право подати список із трьох кандидатів на посаду судді, один з яких обирається Парламентською

асамблеєю Ради Європи від імені Союзу та бере участь у роботі Суду на засадах рівності». з іншими суддями». По-друге, у звіті відстоювалося «право відвідувати через Європейську комісію з правом голосу від імені ЄС на засіданнях Комітету міністрів, коли він виконує своє завдання з контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини.» І по-третє, у доповіді повторюється «право Європейського парламенту призначати/насилати певну кількість представників до Парламентської асамблеї Рада Європи, коли остання обирає суддів до Європейського суду з прав людини». І це справді були головними питаннями на переговорах. Однак, щоб краще структурувати цю презентацію, у цьому розділі ми розглянемо дві основні теми суто інституційного характеру, а саме участь Союзу (а) у Раді міністрів та (б) у Парламентській асамблеї, залишаючи питання відбору трьох можливих кандидатів на посаду судді одночасно з вирішенням інших питань юрисдикції Союзу. [25, с.195]

Будь-яка зміна балансу між інституціями – це завжди делікатне питання під час будь-яких переговорів. У цьому випадку присутність ЄС у Раді міністрів є одним із найгостріших питань. Мабуть, найколючіше. Не дивно, що наявність блоку з 28 можливих голосів (27 держав-членів і ЄС), які повинні координувати свою позицію щодо тих суперечок, які стосуються ЄС, розглядається деякими державами, які не є членами ЄС, як ризик внутрішнього дисбалансу всередині ЄС. Рада Міністрів на користь Союзу. Як і слід було очікувати, ця ситуація в основному стосується завдань контролю за дотриманням судових рішень та дружнього врегулювання (статті 39 і 46 ЄКПЛ), а також видання звітів і рекомендацій (стаття 47 ЄКПЛ), в яких більшість, необхідна для досягнення згоди, становить дві третини; у цих випадках група 27+1 мала б можливу меншість голосу за блокування, який насправді дуже близький до необхідної більшості (28 з потрібних 32 голосів). Це також може вплинути на інші аспекти, такі як угоди про тимчасове скорочення кількості суддів Суду (стаття 26 ЄКПЛ), хоча вимога однастайності в цьому рішенні повністю усуває перешкоду, про яку ми тут

стурбовані. У зв'язку з цим проект угоди про приєднання передбачає, що коли Комітет міністрів здійснює нагляд за дотриманням зобов'язань ЄС (самостійно або спільно з однією чи кількома державами-членами), ЄС та його держави-члени повинні висловити свої позиції та визначити голосувати узгоджено, оскільки це вимога, яка випливає із установчих договорів (стаття 7.2.a). І додає, що для того, щоб Комітет міністрів міг ефективно виконувати свої функції за цих обставин, йому доведеться внести зміни до своїх внутрішніх правил (стаття 7.2. а штрафу). На нашу думку, формулювання є правильним і виваженим і, крім того, що відображає вимогу, що випливає з законодавства ЄС, залишає достатній запас для того, щоб забезпечити необхідні зміни до Регламенту Комітету міністрів, щоб знайти оригінальні механізми які дають змогу заспокоїти країни, що не є членами ЄС. Крім того, існує також можливість досягнення «джентльменських угод», які, стосовно певних конкретних питань, могли б «кваліфікувати» певні зобов'язання, які в загальному порядку регулюються обов'язковими правилами.

У сфері захисту прав людини в рамках співробітництва між РЄ та ЄС присутнє явище фрагментації, яке виникає із застосування двох механізмів захисту прав людини в рамках РЄ та ЄС у спільному європейському правовому просторі та вимагає ухвалення відповідного рішення для подальшого уникнення колізій правових норм і конфлікту юрисдикцій між Європейським судом з прав людини та Судом ЄС. Приєднання ЄС до ЄКПЛ шляхом укладання угоди про приєднання є одним із способів подолання фрагментації і його правових наслідків. Особливістю такого приєднання є те, що ЄС як організація регіональної інтеграції підпорядковується конкретним умовам, які відрізняються від умов, встановлених для приєднання держав. Приєднання ЄС до ЄКПЛ є унікальним випадком у сучасному міжнародному праві, оскільки спосіб приєднання міжнародної організації *sui generis* до конвенції РЄ шляхом укладання угоди про приєднання «особливого виду» практично не застосовується у міжнародному праві, а той, що використовує

ЄС в межах свого правопорядку для прийому нових держав-членів та є «інноваційним» для договірних правовідносин ММО.

2.3. Спільні програми – особлива міжнародно правова форма співробітництва між РЄ та ЄС

У 1993 р. на Віденському саміті РЄ для досягнення спільних цілей у сфері захисту прав людини та основних свобод, верховенства права та демократії в Європі РЄ та ЄС створили постійний механізм правового співробітництва, відомий як спільні програми. Це одна з найбільш помітних і динамічних складових дуже тісного співробітництва – міжнародно-правова форма співпраці та зв'язки, які існують між двома стратегічними партнерами. Спільні підприємства охоплюють діяльність у таких сферах, як верховенство права, захист прав людини та зміцнення демократичних інститутів. Відповідно до плану дій, ухваленого на саміті Ради Європи в Страсбурзі в жовтні 1997 року, SE поширився на такі сфери, як боротьба з корупцією та захист національних меншин. У КПРС наголошують, що спільні цінності Ради Європи та ЄС останніми роками спонукали до створення спільного підприємства для роботи з країнами, що приєдналися з 1989 року, або для пошуку членства для зміцнення демократії, верховенства права та поваги до прав людини, у тому числі захисту національних меншин. Зокрема, обидві організації віддані тісній співпраці для підтримки високих стандартів членства в ЄС і готові допомогти тим країнам, які подають заявку на членство в ЄС, досягти цих стандартів. Співпраця поширюватиметься на всі сфери, які приносять додаткову цінність для обох сторін та посилюють взаємодоповнюваність спільних дій. Особлива увага приділяється також діяльності, спрямованій на зміцнення співпраці у сфері освіти та культури відповідно до положень ст. 149 та ст. 151 Договору про створення Європейського Співтовариства [232, с. 13-15]. Хоча термін «спільні програми» практично не вживається в теорії міжнародного права і

не використовується як правова категорія, органи ООН і спеціалізовані установи базують це поняття на цьому понятті та застосовують його на практиці. Так, згідно з термінологією ООН, «спільна програма — це набір заходів, викладених у загальному робочому плані та відповідному бюджеті за участю двох або більше організацій ООН та (суб)національних партнерів». Таким чином, робочий план і бюджет є частиною спільного програмного документа, який також детально визначає ролі та відповідальність партнерів, яких вони виконують у координації та управлінні спільною діяльністю. Спільний програмний документ підписують усі члени організації та (суб)національні партнери. Спільні програми є ключовим елементом роботи ООН на державному рівні. Розробка спільних програм має визначатися потребами кожної країни, щоб якнайкраще підтримувати національний потенціал впровадження, одночасно підвищуючи ефективність та результативність. [26, с. 88]

Рада Європи працює переважно через конвенції. Розробкою конвенцій або міжнародних договорів встановлюються спільні правові стандарти для держав-членів. Проте декілька конвенцій також відкрито для підписання державами, які не є членами. Важливими прикладами є Конвенція про кіберзлочинність (підписана, наприклад, Канадою, Японією, Південною Африкою та Сполученими Штатами), Лісабонська конвенція про визнання періодів навчання та ступенів (підписана, наприклад, Австралією, Білоруссю, Канадою, Святий Престол, Ізраїль, Казахстан, Киргизстан та США), Антидопінгова конвенція (підписана, наприклад, Австралією, Білоруссю, Канадою та Тунісом) та Конвенція про збереження дикої природи та природних середовищ існування в Європі (підписана, наприклад, Буркіна-Фасо, Марокко, Туніс і Сенегал, а також Європейське співтовариство). Держави, які не є членами, також беруть участь у кількох часткових угодах, таких як Венеціанська комісія, Група держав проти корупції GRECO та Європейська фармакопейна комісія. Рада Європи та Європейський Союз засновані на одних і тих же цінностях і

переслідують спільні цілі щодо захисту демократії, поваги до прав людини та основних свобод і верховенства права. [27, с. 18] Ці спільні цілі спонукали Раду Європи та Європейський Союз розвинути дуже тісну мережу відносин і зв'язків співпраці (участь Європейської Комісії у заходах Ради Європи, приєднання Європейського Союзу до Конвенцій Ради Європи тощо). [5, с.18] Одним із значущих інструментів такого співробітництва є укладення з 1993 року низки спільних програм, по суті для співпраці з країнами, які приєдналися до Ради Європи з 1989 року. Ті самі країни розвивають дедалі тісніші зв'язки з Європейським Союзом або подають заявки на членство. Завдяки такому об'єднанню зусиль посилюється взаємодоповнюваність відповідних заходів Європейської Комісії та Ради Європи. У квітні 2001 року було зроблено важливий крок завдяки підписанню Європейською комісією та Радою Європи Спільної декларації про співробітництво та партнерство, яка, серед іншого, пропонує більш систематичні засоби спільного програмування та встановлення пріоритетів. Більшість спільних програм є специфічними для країни. Вони охоплюють Албанію (з 1993), Україну (з 1995), Російську Федерацію (з 1996), Молдову (з 1997), Грузію (з 1999), Сербію, Чорногорію, Вірменію та Азербайджан (з 2001), Туреччину (з 2001), 2001), Боснія і Герцеговина (з 2003), а також «Колишня югославська Республіка Македонія». Інші спільні програми, наприклад, для країн Балтії (Естонії, Латвії та Литви) також реалізовувалися в минулому. Існують також багатосторонні тематичні спільні програми, відкриті для країн Центральної та Східної Європи, що стосуються, наприклад, національних меншин, боротьби з організованою злочинністю та корупцією, а також створення незалежних та багатодисциплінарних етичних комітетів для огляду біомедичних досліджень. Існували й інші багатосторонні спільні програми, спрямовані на підвищення обізнаності щодо скасування смертної кари, підготовку Європейської конференції з боротьби проти расизму та нетерпимості, заходи щодо просування Європейської соціальної хартії та

програми зміцнення демократії та конституційного розвитку в Центральній та Східній Європі з Венеціанською комісією Ради Європи. [41, с. 137]

З 2004 року в Анкарі (Туреччина) існує «Проектний офіс Ради Європи», який реалізує спільні проекти Ради Європи та Європейського Союзу у співпраці з урядом Туреччини. Спільні програми складаються з низки заходів, узгоджених між Європейською Комісією та Радою Європи, у консультації з урядами зацікавлених країн, спрямованих на сприяння та підтримку правової та інституційної реформи. Навчальні курси, звіти експертів та поради урядам, конференції, семінари, семінари та розповсюдження публікацій є звичайними методами роботи. Акцент був зроблений на навчання та консультації, але в деяких випадках спільні програми навіть пропонували обмежену матеріальну підтримку (наприклад, зі створенням Албанської школи магістратів і Державного центру публікацій). Генеральний директорат із зовнішніх зв'язків Європейської комісії та Директорат стратегічного планування Ради Європи (а також інші служби, якщо вони застосовні) встановлюють та узгоджують пріоритети для цілей спільних програм. Іноді Рада Європи вносить пропозиції Європейській Комісії щодо невідкладних спільних заходів. EuropeAid – це структура Європейської комісії, яка бере участь у остаточному відборі та адміністративному контролі за програмами. Протягом проектного циклу партнером Ради Європи є Директорат стратегічного планування у тісних консультаціях з різними генеральними директоратами Ради Європи, відповідальними за виконання заходів. В останні роки делегації Європейської комісії в країнах-бенефіціарах все частіше залучаються до спільних програм. Так само, офіси Секретаріату Ради Європи на місцях підтримують планування та впровадження. Європейська комісія та Рада Європи забезпечують спільне фінансування програми, а Рада Європи відповідає за її виконання. У більшості випадків фінансування розподіляється на основі 50-50, але в деяких випадках Європейська комісія внесла пропорційно більше ресурсів. З Європейською ініціативою ЄС з демократії та прав людини

(EIDHR) було укладено велику кількість спільних програм. Програми також завершені з програмами Європейської Комісії TACIS та CARDS. У 2002 році почала діяти велика спільна програма для Туреччини, яка залучалась із фондів розширення ЄС та Ради Європи. У 2001 році було створено дві спільні програми з Європейським агентством з реконструкції (EAR), децентралізованим агентством Європейського Союзу, яке займається наданням допомоги Сербії, Чорногорії, Косово та КЮРМ.

Спільні програми (анг. joint programmes) як інструмент взаємодії між ММО, окрім застосування на універсальному рівні в рамках ООН і спеціалізованих установ, отримали практичне і юридичне закріплення на регіональному – в межах співробітництва між РС та ЄС. Запроваджений як інституційний, так і договірний механізми взаємодії обох організацій у рамках проведення СП, є комбінованою міжнародно-правовою формою співробітництва, однак зі значною політично-економічною складовою. СП є найбільш продуктивною міжнародно-правовою формою співробітництва, яка від часу вступу України до РС демонструє свою ефективність у тристоронніх відносинах.

РОЗДІЛ 3. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

3.1. Практика ЄСПЛ як важливий інструмент захисту прав людини

Європейська конвенція з прав людини є унікальним міжнародним договором, який був підписаний 4 листопада 1950 року в Римі. Він набув чинності в 1953 році і був ратифікований 46 державами-членами Ради Європи. Європейська конвенція з прав людини гарантує основні громадянські та політичні права не лише громадянам 46 держав-членів, але й усім особам, які перебувають під їхньою юрисдикцією. [36, с. 276]

Конгрес місцевих та регіональних влад Ради Європи сприяє територіальному виміру прав людини через свою статутну роботу – зокрема під час моніторингу Європейської хартії місцевого самоврядування – а також через свою співпрацю та тематичні заходи. Конгрес переконаний, що місцеві та регіональні органи влади, чия політична влада підзвітна своїм громадянам, відіграють істотну роль у захисті основних прав. Справді, виконуючи свої функції мерів, радників чи губернаторів, місцеві та регіональні виборні представники відповідають за місцеві державні послуги, які є невіддільними від реалізації прав людини, чи то у сферах житла, охорони здоров'я, освіти, соціальної допомоги, безпеки та громадської діяльності. порядку або містобудування.

Європейський суд з прав людини – установа Ради Європи – має юрисдикцію виносити рішення щодо індивідуальних або державних заяв про порушення прав, визначених Європейською конвенцією з прав людини. Європейський суд з прав людини розглядав різні заяви, що стосуються місцевих та регіональних органів влади.

Європейський суд з прав людини відіграє в системі питань прав людини, але він не завжди був у авангарді цих подій. У деяких випадках

спостерігався явно консервативний підхід до нових тенденцій, і Суд намагався знайти компроміси, а не нові радикальні та всеосяжні повороти. Це слідкує за тим, чи існують нові договори, чи слід зробити інший акцент на матеріалах міжнародного та порівняльного права. Нові види порушень прав людини на європейському ґрунті – напр. насильницькі зникнення – вимагали використання матеріалів Міжамериканського суду, тоді як завдання Суду щодо оновлення нових форм рабства вимагало посилань на документи МОП. Процес оновлення тлумачення Конвенції легший, ніж поширення норм Конвенції на нові галузі прав людини. Це можна помітити в екологічних правах та їх обмеженій ролі в юриспруденції.

Однак навіть в інших контекстах тлумачення Суду легше вимагати процесуальних гарантій порівняно з матеріальним захистом. Може бути надто поспішним говорити про те, що Суд повернувся проти течії з вищезгаданою справою Хаттона. Він прийняв важливі екологічно орієнтовані рішення відповідно до статті 8 (Lopez Ostra, Guerra та інші) і нещодавно згідно зі статтею 2. Встановлена судова практика у справі Öneriyildiz проти Туреччини (2004 р.) та «Будаєва та інші проти Росії» (2008 р.) дає детальну інформацію. вимоги до матеріально-правових і процесуальних аспектів ст.2. Справа D. H. та інші проти Чеської Республіки щодо дітей в Остраві [31, 1] найбільш яскраво ілюструє мережевий аспект у розвитку права прав людини. Суд не діє ізольовано від інших суб'єктів у сфері прав людини, і Європейська конвенція з прав людини не є ізольованим інструментом. Особливо, коли Суд стикається з новою та інноваційною проблемою прав людини, надзвичайно важливо мати інші механізми, які вже розглядають аналогічні ситуації (ECJ) або розглядають ті самі ситуації з несудового підходу (CERD, ECRI). Нові проблеми можуть вимагати нових методів, і ці методи інколи нетипові для судових установ, наприклад використання статистичних даних як доказів. Справа в Остраві показує, що Суду також потрібні постійні факти, на які можна покластися проти інформації, зібраної національними органами влади.

Це означає, що неурядові організації відіграють велику роль у т. зв важкі випадки (Спостереження Міжнародної асоціації «Крок за кроком», Фонду освіти ромів та Європейської асоціації досліджень дітей раннього віку та Міжнародної групи з прав меншин, Європейської мережі проти расизму та Європейського інформаційного офісу ромів). [38, с. 100]

Європейський суд з прав людини не має можливості самостійно боротися з основними проблемами прав людини. Прецедентне право Суду розроблено для кожного окремого випадку із суворим тлумаченням проти поширення норм Конвенції за межі тексту Конвенції. Однак після того, як міжнародна мережа з прав людини відреагувала на певну проблему за допомогою договорів і м'якого права, роль Суду стає важливою в процесі розвитку, перетворюючись на найавторитетніше джерело прецедентного права в галузі прав людини. У порівнянні з договірними органами ООН через свої обов'язкові для виконання рішення Суд відіграє стандартну роль не лише в 47 державах-членах Ради Європи, а й у світовій спільноті з прав людини. Очевидно, що Суд не розпочинає дискусію з конкретної проблеми прав людини і не є завершальною стадією розвитку будь-якого права прав людини з цього питання. Суд не пристосований для того, щоб відігравати широку роль у мережі інструментів прав людини; його місія – передати факел іншому актору і дозволити діалогу продовжитися; і, можливо, повернутися до дискурсу на більш пізній стадії процесу розвитку. Ми можемо сподіватися, що це станеться на прикладах, які проілюстрували участь Суду у розвитку права прав людини. Таким чином Суд міг би, наприклад, переглянути свою позицію щодо питання смертної кари, щоб знайти конкретну тенденцію до її скасування. Подібним чином Суд міг би піти далі у сфері дискримінації та широко використовувати статистичні дані та змінити тягар доказування на національні органи. Суд міг би включити нове прецедентне право до доктрини права на охорону здоров'я згідно зі статтею 3 Конвенції та, можливо, вимагати більш конкретних зусиль для покращення охорони здоров'я за межами територіальної сфери дії Конвенції.

Справа Сіліадіна показала, що Суд не може втекти від суворих реалій сучасного світу. Питання домашнього рабства нагадує нам, що навіть найфундаментальніші порушення прав людини як рабство – відновлюються, хоча в іншій формі, ніж спочатку. Європейська система прав людини базується на тексті майже 60-річної давності, але еволюційне та динамічне тлумачення Страсбурзького суду зберігає його чинність – і це, на мою думку, основний послання закону прав людини загалом.

Необхідним елементом розвитку міжнародних прав людини в будь-якому контексті та будь-якими суб'єктами, національними, регіональними чи універсальними, є тлумачення у світлі сучасних умов і потребують все більш високих стандартів у сфері захисту прав людини. і фундаментальні свободи, відповідно і неминуче вимагають більшої твердості в оцінці порушень фундаментальних цінностей демократичних суспільств. Академічна спільнота має ключову роль у боротьбі з міжнародною, регіональною та національною людиною системи прав для досягнення цього все більш високого стандарту за допомогою конструктивної критики.

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та врегулювавши виконання рішень ЄСПЛ окремим законом України «Про виконання та застосування Європейського суду з прав людини» («закон»), Україна зрушила ближче до європейської правової системи в подібних правовідносинах. Відповідно до ст. 9 Конституція України Конвенція та протоколи до неї входять до національного законодавства України як чинний міжнародний договір, обов'язковість якого затверджено Верховною Радою України. Погоджуючись бути зв'язаними міжнародним договором, Україна зобов'язується діяти таким чином, щоб не позбавляти його мети та не перешкоджати його виконанню. Отже, ратифікована Конвенція та практика Європейського суду з прав людини відповідно до вищезазначеного закону є джерелами права та є обов'язковими для виконання Україною. Разом з тим, залишаються питання щодо розуміння правового статусу практики ЄСПЛ у вітчизняному

правопорядку та існують різні підходи до застосування того чи іншого рішення ЄСПЛ. З одного боку, виникає правова ситуація, що відповідно до ч. 1 ст. 46 Конвенції Високі Договірні Сторони зобов'язувалися виконувати остаточні рішення Суду у всіх справах, у яких вони є сторонами, причому прецедент створюють лише рішення, стороною яких була Україна. З іншого боку, існує правова позиція, що всі рішення ЄСПЛ є джерелом права. Якщо проаналізувати ст. 1 вищезгаданого закону під практикою Суду ЄС розуміється вся без винятку практика ЄСПЛ. Відповідно до ч. 2 ст. 6 КАСУ застосовує верховенство права, враховуючи практику Європейського суду з прав людини. Відповідно до частини 1 статті 7 КАСУ суд вирішує питання відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, чинність яких затверджено Верховною Радою України. Тому Україна в особі своїх компетентних органів повинна застосовувати всю практику ЄСПЛ у застосуванні відповідних положень Конвенції разом із рішеннями ЄСПЛ, у яких Суд тлумачить її положення. Проте існують проблеми з офіційним перекладом рішень ЄСПЛ у справах, де Україна не була стороною, оскільки багато таких рішень ЄСПЛ наразі не мають офіційного перекладу державною мовою. А відповідно до ст. 18 вищезазначеного закону суди повинні використовувати офіційний переклад судового рішення, який оприлюднюється в офіційному виданні, або, якщо переклад відсутній, оригінал. Але працювати з оригінальним текстом рішення ЄСПЛ без належної філологічної підготовки та того, хто буде перевіряти правильність перекладу суддею, а отже й застосування такого рішення ЄСПЛ, досить складно.

3.2. Захист прав вразливих верств населення через практику ЄСПЛ

Суд розробив свою прецедентну практику в багатьох галузях прав людини. Особливе занепокоєння викликало становище меншин та інших вразливих груп. Останнім часом питання меншини було зосереджено на

ромській меншині. Прецедентне право почалося з суперечок, що стосуються західноєвропейських ромів та їхніх проблем традиційного способу життя в караванах, як-от Баклі (1996) та Чепмен (2001). Нещодавно у центрі уваги були роми Центральної та Східної Європи, і скарги набули серйозного повороту, коли Суд визнав порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 2 Конвенції щодо нерозслідування можливих расистських мотивів, що стояли за подіями, що призвело до смертей у справі «Нахова та інші проти Болгарії» (2005, GC). [28, 1] Соціальні проблеми ромської меншини та погані умови життя не були безпосередньо під контролем Суду. Проте справа про спеціальні школи в Оставі (D.H. та інші проти Чеської Республіки) має більш широкий внесок у дискурс меншин. Критично важливою є непряма дискримінація, яка в довгостроковій перспективі заважає ромам інтегруватися в суспільство. У справі молдовани та інші проти Румунії (№ 2) (12 липня 2005 р.) Суд встановив, що умови життя заявників і расова дискримінація, якій вони публічно піддалися, становили «принижує гідність поводження» у розумінні статті 3 Конвенції. Суд зауважив, що органи влади діяли таким чином, що спричинило значний вплив заявників душевні страждання, принижуючи таким чином їх людську гідність і викликаючи в них такі почуття, що спричиняють приниження та приниження.

У молдавській справі (№ 2) Суд не міг розглянути головне питання про знищення будинків та майна заявників, а також про їх примусове вигнання з села, оскільки події відбулися у вересні 1993 року, до ратифікації Конвенція Румунії в червні 1994 року. Проте Суд поставив завдання визначити, чи вжили національні органи влади належних заходів, щоб припинити порушення прав заявників. У зв'язку з цим Суд встановив перешкоди та неспроможність влади припинити порушення прав заявників. Знову відбулося негативне ставлення влади до ромської меншини. [40, с. 100]

Затримані та їхні права ставлять питання, які розглядаються не лише в спеціальних договорах, таких як Конвенція проти катувань чи Європейська конвенція про запобігання катуванням. Права ув'язнених були на порядку

денному Суду вже з часів розгляду справ Голдера (1975) та Сільвера (1983). Якщо початкові справи розглядалися за статтею 6 (доступ до суду) і 8 (свобода листування), то сьогодні Суд часто встановлював поведження та умови ув'язнених, що викликає занепокоєння відповідно до статті 3 (нелюдське або принижує гідність поведження), наприклад, у справі Калашникова (15.07.2002). Суд застосував стандарти, встановлені Європейським комітетом із запобігання катуванню та нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню і покаранню. Застарілий характер притаманних обмежень у багатьох випадках вимагав розширення та оновлення сфери дії положень договору. Однією з розглянутих практик були додаткові заходи, які мають пройти засуджені. У багатьох країнах засудження також включатиме позбавлення певних громадянських прав, які мали б інші особи. Одним із важливих випадків останніх років був Херст № 2 проти Сполученого Королівства (2005). [32, 1] У цій справі Суд повинен був прийняти рішення, чи сумісні обмеження, пов'язані з засудженими ув'язненими, зі статтею 3 Протоколу № 1. Суд встановив, що автоматичне позбавлення ув'язнених прав є несумісним із положеннями Конвенції. Порівняльний аналіз не дав жодного ствердного результату. Це була меншість Договірних держав, у яких накладено загальне обмеження права засуджених ув'язнених голосувати або в яких немає положень, що дозволяють ув'язненим голосувати. Суд встановив, що поле розсуду було широким, але воно не було всеохопним.

Торгівля людьми в Європу та зловживання ними є однією з головних проблем у світовій правозахисній спільноті. Європейський суд також розглянув ситуацію та оновив сферу застосування рабства. У справі Siliadin проти Франції (2005) Суд поширив статтю 4, щоб заборонити домашнє рабство. Суд вважав, що обмеження сфери застосування положення буде несумісним з міжнародними документами, які спеціально стосуються цього питання, і зробить його неефективним. Суд посилався на договори ООН, МОП, Ради Європи, а також на висновки Парламентської асамблеї про те, що

«сьогодні раби переважно жінки і зазвичай працюють у приватних домогосподарствах, починаючи з домогосподарств-мігрантів...». Суд зазначив, що хоча рабство було офіційно скасовано понад 150 років тому, «домашнє рабство» зберігається в Європі і стосується тисяч людей, більшість з яких – жінки. Суд посилався на «сучасні норми та тенденції», які вимагають від держав-членів позитивних зобов'язань за статтею 4 Конвенції. Ці зобов'язання слід розглядати як такі, що вимагають покарання та ефективного переслідування за будь-які дії, спрямовані на утримання особи в домашньому рабстві. Зовсім недавно Суд дійшов висновку, що торгівля людьми у значенні статті 3 (а) Палермського протоколу та статті 4 (а) Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми підпадає під дію статті 4 Конвенції.

Одним із головних питань сучасного права прав людини є питання *Drittwirkung* та як зобов'язання щодо прав людини можуть бути поширені на корпорації. Конвенційні зобов'язання впливають на стосунки між особами лише опосередковано, тобто через позитивні зобов'язання, що впроваджують законодавство, яке забороняє дискримінацію або карає домашнє рабство, як у справі Сіліадіна. Суд не зробив значних змін щодо приватизації, пов'язаної з тлумаченням, або передачі державних повноважень приватним суб'єктам. Однією із справ, про яку варто згадати, є «Вос проти Польщі» (2005). Суд мав визначити, чи несе Польща відповідальність за дії Польсько-німецького фонду примирення. Загалом Суд вважав, що здійснення державних повноважень, яке зачіпає права і свободи за Конвенцією, викликає питання відповідальності держави незалежно від форми, в якій ці повноваження здійснюються, наприклад, органом, діяльність якого регулюється приватними законами.

Ці приклади надають певну перспективу здатності Суду вирішувати систематичні та більш масштабні проблеми прав людини. Вони показують, що Суд може захистити також уразливі групи та вимагати від держав взяти на себе позитивні зобов'язання.

Ці зобов'язання починаються з процесуальних гарантій та вимог щодо розслідування можливого зловживання державною владою. Вони також вимагають, щоб національний законодавець активно поширював захист на відносини між особами.

Суд розробляє підхід до міжнародного права прав людини щодо вразливих груп у тісній співпраці зі спеціальними механізмами та НУО. Це один із найкращих прикладів діалогу та динамізму, які паралельні правозахисники можуть надати для тлумачення Страсбурзьким судом.

Суд поширив свою доктрину позитивних зобов'язань на ряд різних положень. Одним із найцікавіших є застосування статті 3 Конвенції. Суд розширив поняття жертви. Наприклад, у разі видворення чи екстрадиції відповідальність держави-відповідача поширюється також на ситуацію, в якій знаходиться особа в майбутньому. Можливість катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження порушує права особи. Це було підтверджено, серед іншого, такими справами, як Чахал проти Сполученого Королівства (15 листопада 1996 р.) та Сааді проти Італії (26 лютого 2008 р., GC), де депортація була пов'язана з боротьбою з міжнародним тероризмом. Одне з релевантних питань, обговорюваних у цьому ж положенні, полягає в тому, чи можуть погані умови життя в країні перебування виправдати розгляд відповідно до статті 3 Конвенції. Згідно з ЄСПЛ, неналежне медичне обслуговування або його відсутність можна вважати таким, що призводить до порушення статті 3 Конвенції. Так було встановлено у справі Д. проти Сполученого Королівства (2 травня 1997 р.). Заявник скаржився, що його перевезення до Сент-Кітс порушить його права відповідно до кількох положень Конвенції, оскільки у нього був діагностований СНІД, і він стверджував, що його перевезення піддасть його нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню. Суд визнав на користь заявника. Обставини у справі Д. були винятковими, оскільки заявник був невиліковно хворим і перебував на останній стадії хвороби. Таким чином, Суд не бажав повторити цей висновок за інших обставин. Нещодавно у справі Н. проти Сполученого

Королівства (27 травня 2008 р.) [34, 1] лікування пацієнта з ВІЛ знову було розглянуто Судом, але тепер висновок був на користь держави-відповідача. Суд посилався на свою подальшу прецедентну практику і нагадав, що після розгляду справи Сент-Кітс Суд ніколи не вважав, що запропоноване вивезення іноземця з Договірної Держави може призвести до порушення статті 3 на підставі поганого здоров'я заявника. Суд зазначив, що принципи, які можна витягти з існуючої прецедентної практики, полягають у тому, що рішення про вивезення іноземця, який страждає на серйозне психічне або фізичне захворювання, до країни, де умови для лікування цієї хвороби є нижчими за наявні в Договірній державі може порушити питання згідно зі статтею 3, але лише у дуже виняткових випадках, коли гуманітарні підстави проти вилучення є переконливими. Таким чином, поріг застосування статті 3 Конвенції у разі видворення фізичної особи є надзвичайно високим. Меншість суддів у своїй спільній окремій думці висловила важливі критичні зауваження проти обраного підходу. Судді Тулкенс, Бонелло та Шпілман знову підтвердили абсолютний характер прав, захищених статтею 3.

3.3. Роль Європейського Суду з прав людини та його значення для розвитку механізму захисту прав людини в майбутньому

Роль Європейського суду з прав людини як розробника правових доктрин про права людини ґрунтується на об'єкті та цілі Конвенції. Як повторив Страсбурзький суд при тлумаченні Конвенції, слід враховувати її особливий характер як договору про колективне забезпечення прав людини та основних свобод.

Суд також говорить про загальний дух Конвенції. Тому її інтерпретація має бути пов'язана з підтримкою та просуванням ідеалів та цінностей демократичного суспільства.

Європейська конвенція з прав людини ґрунтується як на універсальне так і на регіональне натхнення. У преамбулі Конвенції відкрито зазначено

посилання на Загальну декларацію прав людини (1948 р.), оскільки Конвенція мала бути першими кроками для колективного забезпечення деяких прав, зазначених у Загальній декларації. Але Конвенція також виконувала мету Ради Європи щодо досягнення більшої єдності між державами-членами, оскільки підтримання та подальша реалізація прав людини та основних свобод були методами досягнення цієї мети. [42, с. 296]

Європейський суд з прав людини був в авангарді права прав людини, особливо у сфері громадянських і політичних прав. Універсальний зв'язок, матеріалізований у зв'язку з іншими договорами, стає все більш важливим елементом діяльності Суду. Коли Дж. Г. Мерріллс писав свій аналіз ролі Суду в розвитку міжнародного права, він виявив, що в Страсбурзі інші договори використовувалися для трьох типів тлумачення: 1) розширення Конвенції, 2) вказівки на упущення та 3) надання доказів сучасних розвитку подій. Через п'ятнадцять років після значного внеску Мерріллса в академічний дискурс ми можемо говорити про реальну мережу міжнародних судів з прав людини з посиланнями на судову практику один одного. Існує кілька прикладів такої співпраці між інструментами з прав людини та їхніми наглядовими механізмами, яка, здається, стає повсякденним явищем у сфері громадянських і політичних прав. [35, с.57]

Тлумачення ЄСПЛ щодо прав, які не допускаються відступу, таких як право на життя та заборона катувань, було дотримано іншими наглядовими органами на міжнародному рівні. Сам Суд часто пов'язував свій власний аналіз із ширшими тенденціями міжнародного права прав людини, як це було у випадку із забороною смертної кари у справі Оджалан проти Туреччини (2005). У питанні про насильницькі зникнення (Курт проти Туреччини, 1998) Суд дотримувався лінії тлумачення, обраної Міжамериканським судом з прав людини та Комітетом ООН з прав людини.

Захист прав сексуальних меншин був темою, де Суд говорив про міжнародні тенденції та їхню підтримку своїх аргументів. Зміна тлумачення прав транссексуалів частково була заснована на аргументації міжнародної

тенденції, прикладом якої є справа Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства (2002). Менш обговорюваними галузями, в яких розвиток міжнародного права прав людини робить невеликі кроки, є екологічні права (Лопес Остра і Герра проти Іспанії), права меншин (Д.Х. та інші проти Чеської Республіки) [33, 1] або економічні, соціальні та культурні права та право на здоров'я (Д. проти Сполученого Королівства). [30, 1] Цей динамічний та еволюційний підхід є необхідним елементом будь-якої інтерпретації прав людини, як у європейському контексті, так і в універсальному застосуванні. Але будь-яка еволюційна інтерпретація вимагає інтерпретаційної підтримки з боку інших учасників на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Важливо запитати, чи існують методи, які могли б посилити динамічний підхід та покращити захист прав людини не лише всередині, а й за межами спільноти членів держави Ради Європи.

Шлях Суду до його нинішньої доктрини тлумачення та його універсалізму можна простежити до певних важливих справ і проблем, які широко обговорювалися світовою правозахисною спільнотою. Цілком логічно, що багато питань, поставлених на розгляд Суду, вже активно обговорюються.

Суд не працює ізольовано. Одним із факторів, які слід враховувати перед аналізом розвитку доктрин, є постійне обговорення прав людини на національному, регіональному та універсальному рівнях.

Заява в Суді має бути прийнятною та одною із Центральною умов є вичерпання внутрішніх засобів правового захисту. Якщо національний процес було проведено належним чином, питання, яке розглядається Судом, було всебічно розглянуто національною судовою системою. З цієї причини Суд часто шукає підтримки у національному розгляді та аргументах, представлених на цій стадії. Ситуація, коли між національними органами влади немає консенсусу або не було вжито законодавчих заходів для виправлення ситуації, надає Суду більше можливостей. Суд також

намагається помістити тлумачення в регіональний континуум, утворений існуючими тлумаченнями на європейському рівні. Важливою частиною процесу є порівняння рішень, прийнятих різними європейськими державами, і з'ясування того, чи є консенсус щодо певних питань. У той же час існує також міжнародний континуум, який слід враховувати, і пошук міжнародних тенденцій. Узгодженість і послідовність міжнародного права прав людини є необхідними елементами в інтерпретації Суду.

Підхід до порівняння також поза європейським контекстом є частиною природного процесу глобалізації права прав людини. Страсбурзька сцена навряд чи стане дебютом конкретної проблеми прав людини. Сучасні питання прав людини обговорюються не виключно в європейських країнах і на європейських юридичних аренах. До того, як прийти до Страсбурзької наглядової системи, кожне сучасне питання прав людини було предметом інтенсивного обговорення як в неурядових, так і в міжурядових організаціях. Дискурс часто можна охарактеризувати як несудовий, посиляючись на несудові форуми, де воно відбувається. Цей поступовий процес розробки починається з рекомендацій та декларацій та інших документів м'якого права. Потім процес часто поширюється на переговори щодо укладення договорів і розробку нових міжнародних документів, зосереджених на цьому проблемі. Якщо ми подивимося на найновіший європейський документ, Хартію Європейського Союзу про основні права, то можна легко виявити різноманітність міжнародних та європейських джерел та їх вплив на тлумачення того чи іншого права.

Підхід Суду часто дуже обережний і забарвлений сильним акцентом на самообмежуваному мисленні. Навіть у судовій системі Суду існують різні погляди на межі тлумачення та судової активності, і це також справедливо щодо використання міжнародних джерел. Суд слідкував за міжнародними тенденціями та зосереджував увагу на питаннях, які були на порядку денному міжнародного права людини, але висновки, зроблені з цих

тенденцій, завжди трималися під певними обмеженнями. 6 Було легко розширити сферу застосування

положення договору з метою включення нових міжнародно затверджених елементів у разі виявлення недоліків щодо процесуальних гарантій. Однак тлумачення було консервативним, коли національні органи діяли обережно, беручи до уваги належні адміністративні та судові гарантії, і рішення вплинуло на матеріальний захист прав людини.

Ця різниця щодо судової активності між процесуальним і матеріальним захистом можна проілюструвати у сфері екологічних прав. Суд ухвалив знакові рішення у справах «Лопес Остра проти Іспанії» (1994 р.) та «Герра та інші проти Італії» (1998 р.). [29, 1] Ці рішення започаткували динамічний континуум екологічних прав відповідно до режиму Конвенції (стаття 8) і чітко слідували міжнародній орієнтації на захист навколишнього середовища після Чорнобильської катастрофи. Проблеми в обох справах були пов'язані з неспроможністю достатніх національних судових розглядів для захисту прав заявників.

Суд був оскаржений підтримувати цей екологічно чистий континуум у справі, поданій мешканцями поблизу аеропорту Хітроу у справі Хаттон та інші проти Сполученого Королівства (2003). Питання щодо шуму в аеропорту, і особливо режиму нічних польотів, було віднесено до категорії державної політики, що надає широке поле розсуду національним органам влади. Справу Хаттона можна було відрізнити тим, що не було жодних збоїв у внутрішньому розгляді. У цьому випадку орієнтація на екологічні права залишилася в меншості, хоча важливість екологічних прав була рішуче підтримана правозахисною спільнотою в усьому світі. У спільній окремій думці говорилося, що Суд повертається проти течії. Я думаю, що цей результат розчарував, але ні дивно для тих, хто слідкує за Судом. Поріг для виходу за межі процесуальних гарантій існує в усіх матеріально-правових сферах: це частина політики суддівського самообмеження.

Доктринальна розробка щодо питання про скасування смертної кари є дещо більш позитивною. У справі *Öcalan* (2005) Суд дійшов висновку, що винесення смертного вироку заявнику після несправедливого судового розгляду судом, чия незалежність та неупередженість викликали сумніви, було нелюдським поведінням з порушенням статті 3. Рішення було компроміс, оскільки він не поширив дискусію про смертну кару на статтю 2 (право на життя), а також не передбачав заборони смертної кари за будь-яких обставин відповідно до статті 3. Однак рішення зробило крок вперед на шляху скасування смертна кара.

Заявник стверджував, що «розвиток міжнародного та порівняльного права показав, що смертна кара також може розглядатися як така, що суперечить міжнародному праву». Суд не був готовий вийти за межі існуючої сфери дії договору. Однією з причин стало те, що Рада Європи запровадила новий Протокол № 13 щодо скасування смертної кари за будь-яких обставин. На думку Суду, Договірні держави обрали традиційний метод внесення змін до тексту Конвенції, проводячи свою політику скасування. Цей вибір означав, що не було місця для розширення сфери дії статті 3, щоб включати скасування смертної кари. Суд говорив лише про аболіціоністську тенденцію в практиці Договірних Держав.

Обґрунтовано зробити висновок, що Суд враховував також міжнародний розвиток, хоча не відреагував прозоро на претензії заявника щодо розвитку міжнародного та порівняльного права. Суд вважав, читаючи між рядків, що міжнародне право, особливо прецедентне право, не надає необхідної інтерпретаційної підтримки для більш радикальної точки зору.

Очевидно, що це питання, яке потрібно буде розглядати у світлі сучасних умов. Якщо подібна заява буде подана сьогодні, цілком впевнено, що аргумент аболіціонізму міг би бути більш переконливим перед Судом і доктрина *Оджалана* може бути переглянута.

Найкращою ілюстрацією важливості міжнародних тенденцій є випадки, пов'язані з сексуальними меншинами. Розвиток міжнародного та

порівняльного права був одним із шляхів вирішення еволюційного дефіциту транссексуальних прав. Суцільний континуум означав, що підхід до правового статусу транссексуалів застарів. Нарешті, існуючу доктрину було скасовано, що призвело до висновку про порушення за статтями 8 (право на приватне життя) і 12 (право на шлюб) у справах Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства та I проти Сполученого Королівства в 2002. Суд заявив у своїх численних справах (Різ, Коссі, Шеффілд і Хоршем), що не було європейського консенсусу з цього питання, але це питання має залишатися на розгляді. Матеріали суду були зібрані в Liberty. Він оновив своє попереднє опитування, яке було передано у справі Шеффілда та Хоршема. Однак замість міжнародних документів у доповіді спиралася на практику країн світу. Суд посилався на «законне визнання зміни статі в Сінгапурі та подібну модель визнання в Канаді, Південній Африці, Ізраїлі, Австралії, Новій Зеландії та всіх, крім двох штатів Сполучених Штатів Америки». Було також посилення на рішення Європейського суду у справі P. v. S. та Ради округу Корнуолл (30 квітня 1996 р.). Таким чином, ЄСПЛ не міг покладатися на підтримку інших міжнародних правозахисників, але міг покладатися на більш передові погляди національних судів та Суду ЄС.

Існували відповідні фактори, яких було достатньо, щоб змінити попередню доктрину разом із сильним акцентом на принципі ефективності та духу Конвенції.

Європейський суд з прав людини не зробив чіткого повороту в бік інтернаціоналізму. Міжнародні тенденції та порівняльна підтримка з боку різних наглядових органів все ще є інструментами тлумачення, які використовуються переважно у важких справах. Суд дедалі більше усвідомлює, що він не працює ізольовано і що його практика уважно дотримується міжнародної правозахисної спільноти та наукових кіл. Обмежені ресурси Суду для проведення широких порівняльних досліджень частково пояснюють нечасті посилення. У визначних випадках порівняльний матеріал був зібраний сторонніми втручаннями, наприклад. Свобода у справі

Крістін Гудвін. Така співпраця між НУО є необхідним ключем до більш динамічного використання міжнародний матеріал.

ВИСНОВКИ

1. Співробітництво ММО активно розвивається на регіональному рівні, зокрема – на Європейському континенті в межах взаємодії між РЄ та ЄС. Аналіз установчих документів, спільних угод та інших правових актів РЄ та ЄС дав можливість відзначити, що співробітництво пройшло чотири етапи еволюції: 1) період «становлення співробітництва» (1951-1987 рр.); 2) період «розвитку співробітництва і становлення партнерства» (1988-2001 рр.); 3) період «зародження інституційного партнерства» (2002-2006 рр.); 4) період «стратегічного партнерства» (2007 р. – до тепер). РЄ та ЄС, окрім різних особливостей, зумовлених їх юридичною природою, мають спільні історичні, правові, ціннісні засади, а також спільну мету – побудова європейського правового простору – Європи без розподільчих ліній. З одного боку, спостерігається взаємодоповнюваність діяльності двох міжнародних організацій, а з іншого – явище регіональної фрагментації, що супроводжується створенням двох правових режимів та певними елементами конкуренції при здобутті провідних позицій серед ММО. Однак, співробітництво між РЄ та ЄС є показовим прикладом ефективної взаємодії між ММО традиційного типу з інтеграційним об'єднанням *sui generis* та справляє значний вплив на еволюцію міжнародно-правового співробітництва між міжнародними організаціями.

2. Співробітництво між РЄ та ЄС здійснюється у форматі стратегічного партнерства, що реалізується за принципом взаємодоповнюваності та має свої характерні міжнародно-правові особливості, зокрема: 1) вищий рівень партнерства зі спільною стратегією політико-правових відносин; 2) взаємовідносини, які мають спільні ціннісні та засадничі ознаки розвитку з метою формування спільного правового простору на Європейському континенті; 3) спільність членського складу (усі держави - члени ЄС є членами РЄ); 4) активне зростання співробітництва у міжнародно-правових питаннях щодо держав – членів, третіх держав та

інших ММО; 5) тісна взаємодоповнюваність діяльності на Європейському континенті та поза його межами в провадженні різних політик та реалізації СП; 6) обов'язкова закріплена тривалість правовідносин на договірному та інституційному рівнях, і перспектива їх розширення; 7) обмін дипломатичними представництвами на посольському рівні та інші особливості, які виявляються у ході співробітництва між РЄ та ЄС.

3. У сфері захисту прав людини в рамках співробітництва між РЄ та ЄС присутнє явище фрагментації, яке виникає із застосування двох механізмів захисту прав людини в спільному європейському правовому просторі та вимагає ухвалення відповідного рішення для подальшого уникнення колізій правових норм і конфлікту юрисдикцій між Європейським судом з прав людини та Судом ЄС. Приєднання ЄС до ЄКПЛ шляхом укладання угоди про приєднання є одним із способів подолання фрагментації і його правових наслідків. Особливістю такого приєднання є те, що ЄС як організація регіональної інтеграції підпорядковується конкретним умовам, які відрізняються від умов, встановлених для приєднання держав. Приєднання ЄС до ЄКПЛ є унікальним випадком у сучасному міжнародному праві, оскільки спосіб приєднання міжнародної організації *sui generis* до конвенції РЄ шляхом укладання угоди про приєднання «особливого виду» практично не застосовується у міжнародному праві, а той, що використовує ЄС в межах свого правопорядку для прийому нових держав - членів та є «інноваційним» для договірних правовідносин ММО.

4. Спільні програми (анг. *joint programmes*) як інструмент взаємодії між ММО, окрім застосування на універсальному рівні в рамках ООН і спеціалізованих установ, отримали практичне і юридичне закріплення на регіональному – в межах співробітництва між РЄ та ЄС. Запроваджений як інституційний, так і договірний механізми взаємодії обох організацій у рамках проведення СП, є комбінованою міжнародно-правовою формою співробітництва, однак зі значною політично-економічною складовою. СП є найбільш продуктивною міжнародно-правовою формою співробітництва, яка

від часу вступу України до РЄ демонструє свою ефективність у тристоронніх відносинах. Аналіз діяльності РЄ та ЄС щодо реалізації СП, розгляд різних правових аспектів та особливостей їх реалізації і в Україні, дає можливість сформулювати дефініцію «спільних програм» як особливої міжнародноправової форми партнерства між РЄ та ЄС, яка здійснюється за допомогою цілого комплексу організаційно-правових заходів та інструментів, спрямованих на здійснення демократичних перетворень у сфері захисту прав людини, верховенства права та інших сферах за спільної участі обох регіональних організацій і держави їх проведення. Особливістю СП є те, що така форма партнерства на регіональному рівні є найдієвішою у процесі інтеграції в європейський правовий простір та не відноситься до традиційних форм співробітництва, а є «інноваційною» та характерна тільки для РЄ та ЄС на Європейському континенті, що в свою чергу, підкреслює особливість стратегічного партнерства між міжнародними організаціями.

4. Захист прав людини, як одне з основних завдань таких організацій як ЄС та РЄ здійснюється великою кількістю способів. Одним із найголовніших засобів трактування прав людини прийнято вважати Європейську Конвенцію з прав людини (ЄКПЛ), яку в свою чергу трактує Європейський Суд з прав людини (ЄСПЛ). Приєднання ЄС до ЄКПЛ (та відповідно і до ЄСПЛ) є великим поштовхом для реалізації спільних програм між ММО та розвитку захисту прав людини в цілому.

5. ЄКПЛ з моменту свого признання країнами РЄ в 1950 році здійснила великий поштовх та розвиток міжнародного права в цілому, та в окремому вигляді інститут захисту прав людини. Завдяки цій Конвенції та Суду, який її трактує, з'явилося таке поняття, як практика ЄСПЛ, тобто виростання рішень ЄСПЛ як прикладу вирішення спору в своєму суді. Завдяки цьому, чимала кількість людей змогли вистояти свої права перед судом.

6. Приєднання ЄС до ЄКПЛ договором також підніміть рівень інституту захисту прав людини на новий рівень, так як тепер в країнах

Європейського Союзу для тлумачення прав людини використовується не лише Хартію основоположних прав і свобод людини, а і Європейська Конвенція з прав людини. Крім цього, завдяки цьому особи-громадяни Європейського Союзу зможуть подавати скарги та позови до ЄСПЛ на держав-членів ЄС, коли ті, наприклад виконуть частину свого законодавство і порушують одне з прав людини. Сам ЄС формально не зможе брати участь у розгляді цього позову.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббакумова Д. В. Повноваження Комітету міністрів Ради Європи відповідно до ст. 46 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Проблеми законності. 2013. Вип. 122. С. 274–281.
2. Анцупова Т. А. Актуальные вопросы членства и развития институциональной структуры Совета Европы. *Moscow journal of international law*. 2013. № 4. С. 152–169. URL: <https://doi.org/10.24833/0869-0049-2013-4-152-169>.
3. Арнольд Р. Юридичні наслідки приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Вісник Конституційного Суду України. 2012. № 4. С. 63–69.
4. Базов О. Питання юрисдикції Європейського суду з прав людини щодо розгляду міждержавних справ. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 84–91.
5. Березовська І. А. Правове регулювання відносин Європейського Союзу з асоційованими країнами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 18 с.
6. Брацук І. Вплив Суду ЄС на формування та розвиток принципу прямої дії права Європейського Союзу. *Юридична Україна*. 2010. 2 (86). С. 129–132.
7. Гнатовський М. М. Застосування ст. 3 ЄКПЛ Європейським судом з прав людини та практика Європейського комітету з питань запобігання катуванням. *Європейський суд з прав людини. Судова практика*. 2011. Вип. 1, ч. 3. С. 30–49.
8. Гнатовський М. М. Становлення та тенденції розвитку Європейського правового простору : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2002. 22 с.
9. Довгань В. М. Правовий статус Європейського парламенту в системі органів Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Львів, 2006. 197 с.

10. Капітоненко А. Проблеми виконання рішень ЄСПЛ. Юридична газета. 2018. 23 січ. С. 20–21.
11. Кресін О. Рада Європи: проблеми реформування : [семінар, 13 груд. 2012 р.]. Право України. 2012. № 11/12. С. 481–485.
12. Мацигіна В. Окремі аспекти співпраці Ради Європи та Європейського Союзу. Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія міжнародні відносини. 2007. Вип. 22. С. 150–154.
13. Мацигіна В. Партнерство задля демократії. Віче. 2007. № 19. С. 38–39.
14. Мелех Б. В. Участь Ради Європи в захисті прав людини в Україні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2015. 2 (70). С. 13–23.
15. Мицигіна В. Ю. Співробітництво Ради Європи з Європейським Союзом на сучасному етапі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2007. Вип. 68, ч. 1. С. 215–218.
18. Мушак Н. Acquis правовій системі Європейського Союзу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2016. Вип. 1 (44/45). С. 101–104.
19. Мушак Н. Б. Міжнародно-правові засади захисту та забезпечення прав людини в європейських міжнародних організаціях : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 235 с.
20. Мушак Н. Б. Україна та Європейський Союз: формат двостороннього співробітництва у. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 6. С. 74–79.
21. Піляєв І. С. Рада Європи в контексті формування загальноєвропейського інтеграційного простору. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2009. Вип. 85, ч. 1. С. 17–22.
22. Піляєв І. С. Рада Європи в контексті формування загальноєвропейського інтеграційного простору. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2009. Вип. 85, ч. 1. С. 17–22.

23. Попко Є. В. Класифікація договорів Ради Європи. Держава і право. 2013. Вип. 61. С. 357–364.

24. Попко Є. В. Місце договорів Ради Європи в праві Європейського Союзу. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 115, (ч. 2). С. 203–209.

25. Попко Є. В. Роль Парламентської Асамблеї у захисті прав людини в рамках Ради Європи. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 117, (ч. 1). С. 140–147.

26. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : Протокол Ради Європи від 20.03.1952 р. : станом на 17 лип. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text .

27. Рішення у справі "Кейбл та інші проти Сполученого Королівства" : Рішення Ради Європи від 18.02.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_400#Text .

28. Рябова В. О. К вопросу о присоединении Европейского союза к Европейской Конвенции о защите прав человека. Moscow journal of international law. 2013. № 3. С. 195–208. URL: <https://doi.org/10.24833/0869-0049-2013-3-195-208> .

29. Санченко А. Є. До питання про *acquis* Ради Європи. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. 8/9 (верес.). С. 87–93.

30. Смирнова К. В. Джерела права європейського союзу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 20 с.

31. Справа "Аль-Нашіф та інші проти Болгарії" : Справа Європ. суду з прав людини від 20.06.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_071#Text .

32. Справа "АТ "Троне" проти Іспанії" (Trome S.A. c. Espagne) (Позов N 27781/95) : Справа Ради Європи від 01.04.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_080#Text .

33. Справа "Іглесіас Джіл та А.Ю.І. проти Іспанії" (Iglesias Gil and A.U.I. v. Spain) : Справа Європ. суду з прав людини від 29.04.2003 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_103#Text .

34. Справа "Мальхоус проти Чеської Республіки" (Case of Malhous v. the Czech Republic) : Справа Європ. суду з прав людини від 12.07.2001 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_053#Text .

35. Справа "Стіл та інші проти Сполученого Королівства" (Case of Steel and others v. the United Kingdom) : Справа Ради Європи від 23.09.1998 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_106#Text.

36. Справа "Хартман проти Чеської Республіки" : Справа Європ. суду з прав людини від 10.07.2003 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_108#Text.

37. Справа "Хаттон та інші проти Сполученого Королівства" : Справа Європ. суду з прав людини від 08.07.2003 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_105#Text.

38. Теуш С. К. Значення приватноправових конвенцій Ради Європи для формування європейського приватного права: аспекти співвідношення конвенцій з правом ЄС. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2002. Вип. 35, ч. 2. С. 57–60.

39. Тімашов В. О. Європейський суд із прав людини як засіб захисту прав людини в Україні. Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". 2019. Т. 15. С. 276–284.
URL: <https://doi.org/10.32837/nprnuola.v15i0.384>.

40. Фалалєєва Л. Г. Судовий захист основоположних прав у Європейському Союзі в аспекті застосування практики Європейського суду з прав людини. Судова апеляція. 2017. 4 (49). С. 97–107.

41. Фалалєєва Л. Рада Європи та Європейський Союз: особливості правового статусу, узгодження стандартів правозахисту. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2018. Вип. 1/2 (47/48). С. 55–65.

42. Федорова А. Л. Сучасний розвиток права на життя в світлі Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2009. Вип. 85, ч. 1. С. 98–102.

43. Яковюк І. В. Особливості функціонування соціальної правової держави в умовах європейської інтеграції. Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС України. Спецвипуск. 2004. Спецвипуск (у п'яти частинах). С. 135–143.

44. Mahnovskiy I. European court of human rights as an international legal guarantee of the rights and freedoms of citizens of Ukraine. Visnik Nacional'nogo universitetu «Lvivska politehnika». Seria: uridicni nauki. 2017. T. 2017, № 861. С. 291–296. URL: <https://doi.org/10.23939/law2017.861.291>.